

Letošnji Prešernovi nagrajenci

Slovenska kulturna javnost je tudi letos počastila 8. februar — obletnico smrti velikega Prešerna — ki je postal kot Prešernov dan tradicionalni praznik slovenstva

Najpomembnejša proslava je bila v Slovenski filharmoniji,

kjer so svečano podelili Prešernove nagrade. Letošnji nagrajenci so: Josip Vidmar, dr. France Stele, prof. ing. arh. Ivan Vurnik in Duša Počkajeva.

JOSIP VIDMAR je dobil Prešernovo nagrado ob izidu knjige Misli, o kateri pravi ob razložitev, da je več kot izbor fragmentov iz bogate ocenjevalne in esejistične dejavnosti, je dejansko izbran pregled tega, kar je kritik dognal in zapisal, kar pomeni bistven prispevek k podobi našega življenja.

DR. FRANCE STELE je dobil Prešernovo nagrado za svoj prispevek k razvoju slovenske likovne umetnosti — razkril, ohranil in približal nam je našo likovno umetnostno preteklost in sedanost ter ju povezal z razvojem umetnosti v evropskem prostoru.

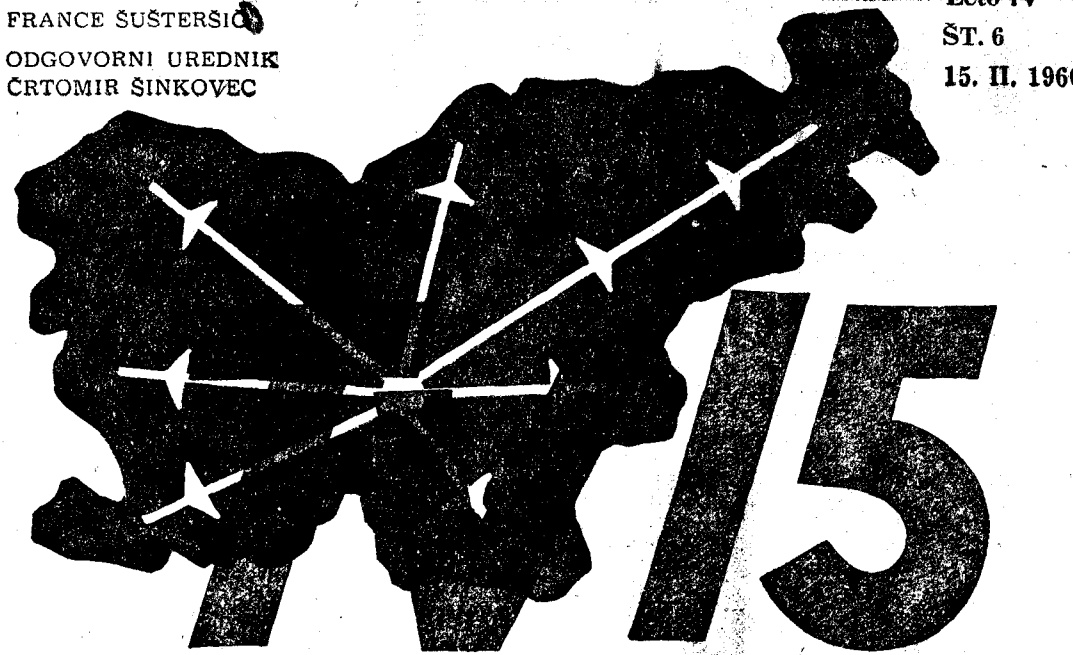
Prof. inž. arh. IVAN VURNIK je dobil Prešernovo nagrado za zasluge pri razvoju slovenske arhitekture, oziroma kot pionir modernega urbanizma pri nas.

DUŠA POČKAJEVI pa so podelili Prešernovo nagrado za njen gledališki opus v minulim letu, s katerim se je uvrstila v visok evropski igralški zbor.

Nagrade Prešernovega sklada za leto 1965 pa so prejeli: IGNAC KOPRIVEC za roman »Pot ne pelje v dolino«, JANEZ BOLJKA za svoje kiparsko delo, razstavljeno lani na razstavah DSLU, in za spomenik talcem na ljubljanskem pokopališču, JANEZ LENASSI za plastiko v kompleksu spomenika NOB v Ilirski Bistrici, BOGDAN MEŠKO za grafična dela, razstavljena v 1965. letu, MIJA JARC za kostumografske stvaritve, ZARKO PETAN za režijo groteskne komedije »Oh, očka, ubogi očka...«, MIHA GUNZEK za koncertne dosežke na klarnetu, ZLATA OGNJANOVIČ za pevsko vlogo v letu 1965, BORUT LOPARNIK za oblikovanje glasbenega dela drugega programa RTV v minulim letu, TONE BITENC za urbanistično ureditev trga v Ajdovščini, JOŽE POGACNIK za kratka filma »Naroteni ženin« in »Derby«, MILENA OGORELEC in BOŽO KOS za televizijsko slikanico »Živalski karneval« in DAVORIN SAVNIK za industrijsko oblikovanje v 1965. letu.

Občinska skupščina Kranj pa je podelila Prešernove nagrade: profesorju STANKU BUNCU za dolgoletno delo na kulturno-prosvetnem področju in za vrsto samostojnih knjižnih izdaj, akademskemu slikarju LJUBU RAVNIKARJU za življenjski in delovni jubilej, predmetnemu učitelju CRTO MIRU ZORCU za delo »Prešernovih stopinjah v Kranju«.

Ob slavnostni podelitvi Prešernovih nagrad v Slovenski filharmoniji

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

SPREMEMBA V VODSTVU ZZB NOV JUGOSLAVIJE

»HVALA TI, TOVARIŠ MARKO!«

V Beogradu je bila 14. februarja plenarna seja zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije. Po končani obravnavi obsežnega dnevnega reda je predsednik Aleksander Ranković zaprosil, naj bi ga razrešili funkcije predsednika in člana predsedstva ZZB NOV Jugoslavije, ker je preobložen z drugimi političnimi in državnimi posli. Predlagal je, naj bi na njegovo mesto izvolili Djura Pucarja

Djuro Pucar, novi predsednik ZZB NOVJ

Predsedstvo je upoštevalo utemeljene razloge predsednika Rankovića in sprejelo njegov predlog. Ob tej priložnosti se je podpredsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Franc Leskošek-Luka zahvalil dosedanjemu predsedniku Rankoviću za vse njegove zasluge in delo v korist ZZB NOV:

Tovariši in tovarišice! Razumeli smo in ugodili želji tovariša Marka, da mu olajšamo opravljanje drugih odgovornih in naporov nalog in dolžnosti v partijskem in družbeno-političnem delu s tem, da ga razrešimo dolžnosti predsednika in člana našega predsedstva. Vsem nam in vseh naši javnosti je znana vloga tovariša Rankovića pri ustanavljanju in delu organizacije borcev, zato bi se rad z nekaj besedami v imenu vseh nas in v imenu vseh udeležencev NOB zahvalil tovarišu Marku za njegovo izredno prizadevanje in za vodenje organizacije borcev.

Celotni razvoj naše zveze je bil pod stalnim in neposrednim vodstvom tovariša Marka, ki je bil najprej njen generalni sekretar, a nato predsednik. Nesebično je skoraj dve desetletji njenega obstoja žrtvoval sebe in svoje delo za njen organizacijski, družbeni, politični in idejni razvoj. Zato v tem trenutku ne moremo mimo razvojne poti ZZB NOV, ki je nerazdvojno povezana z osebnostjo in neposredno požrtvovalnostjo tovariša Marka.

Naša narodnoosvobodilna borba je v svoji širini zajela vse pripadnike narodov Jugoslavije — od najmlajših do najstarejših. Naši narodi so strahotno trpeli pod fašistično okupacijo in z nečloveškimi napori ter z ogromnimi žrtvami pod vodstvom svoje komunistične partije in tovariša Tita izvajali sijajno zmago nad fašističnimi okupatorji, osvobodili deželo in začeli graditi novo socialistično družbo. Po zmagi so jugoslovanske narode čakale ogromne naloge pri zdravljenju ran in odstranjevanju posledic onustošenja, ki ga je zapustila vojna, in pri izgradnji nove družbe. Tisoče in tisoče domov je bilo poruš-

nih in gospodarstvo je bilo opustošeno. Na stotine tisočev državljani so nosili posledice vojnih poškodb in obolenj.

Blizu tristo tisoč otrokom padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja je bilo treba nadomestiti starše, skrbeti za njihovo šolanje in vključevanje v samostojno življenje. Tisočim borcem revolucije je bilo treba omogočiti, da se strokovno usposobijo in vključijo v izgradnjo dežele. Mnogo vojnih invalidov je bilo treba medicinsko rehabilitirati, prekvalificirati in zaposliti. Neobhodno je bilo treba graditi čim popolnejši in sodobnejši sistem zaščite borcev in urejati neštete njihove socialne in ekonomske zadeve, posledice njihove aktivne udeležbe v vojni in revoluciji. Hkrati pa je bilo treba stalno budno varovati svobodo in ne-

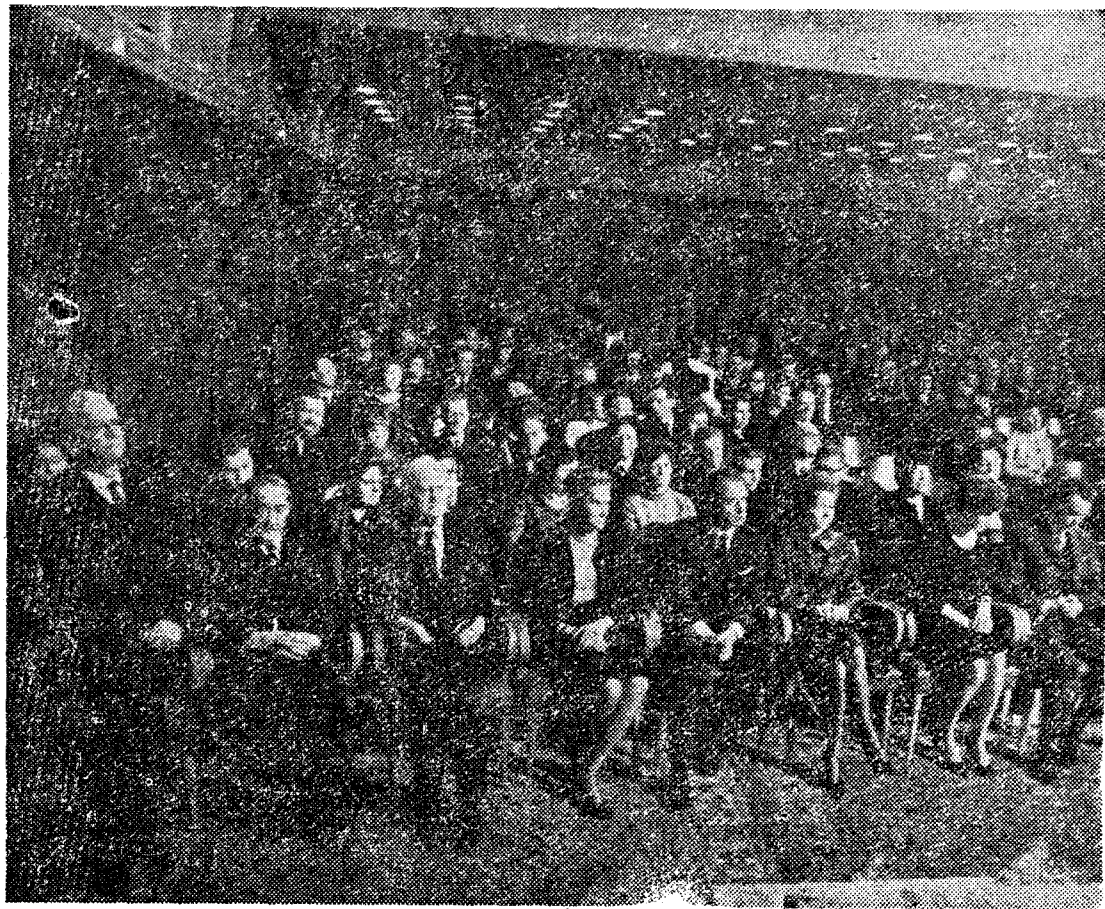
Aleksander Ranković, dosedanji predsednik ZZB NOVJ

odvisnost dežele in krepiti njene obrambne moči.

Iz vsega tega je nastala potreba po združevanju borcev NOV — potreba po ustanovitvi njihovih posebnih organizacij.

Z vztrajnim delom našega vodstva in tovariša Marka je organizacija borcev zrastle v ogromno moralno in družbeno silo naše socialistične skupnosti, pridobila si je velik ugled in avtoriteto v domovini in v mednarodnem gibanju borcev. Postala je močan mobilizator svojega članstva za vsestransko udeležbo na vseh toriščih družbenega razvoja. Usposabljal je udeležence NOV in jim pomagala, da so v socialistično izgradnjo vnesli svoje velike revolucionarne izkušnje, da v tej izgradnji krepijo in dalje razvijajo svojo visoko politično

(NADALJEVANJE NA 3. STRANI)

Občanovi zapiski

Dandanašnji, ko je treba od trenutka do trenutka »kot bi ustre vedeti, koliko je dva in dva, ima torej smisel za poslovnost veliko vilo. Pa brez vsakega norčevanja! Znat poslovanje, predvsem tako, da te zara- tega ne boli glava, ni tako preprosta reč. Mnogi se namreč nikakor ne morejo pohvaliti s to lastnostjo, posebej se, če ji pridenemo vzdevek prave poslovne morale.

Toda — zdi se, da je mnogim poslovnost prešla v kri in meso tak močno, da ne vidijo okoli sebe ničesar. Da, sredi gozda ne vidijo dreves. Tako so se zagnali vanjo, tako so jo »vzljubili«, da se zdi, kot da ne morejo brez nje sploh več živeti...

Smisel za poslovnost

Pa je res tako?

Ne, oglejmo si nekaj primerov.

Na Rakitni, dober streljaj od Ljubljane, raste veliko turistično sre dišče. Ne le za poletni, marveč tudi za zimski turizem. Sleherni dan je tu mnogi ljudje, zlasti pa še ob sobotah in nedeljah ter praznikih. Kd- si ne bi, če si lahko, privoščil nekaj uric snežne opojnosti in višinskega zraka? Do tja lahko prideš z avtomobilom ali avtobusom. In vrli orga- nizatorji turizma so brž spoznali, da je lahko turizem donosna reč in so se tega lotili z vso prizadevnostjo.

Kaj so ukrenili?

Vsako, kdor je prišel letos pozimi na Rakitno smučat, je bil nemalo presenečen, ko je začel s strehe avtomobila odvezovati smuči. Treba je bilo namreč za parkiranje avtomobila odšteti sto dinarjev (povsem razum- ljivo), za sicer ni par smuči za prav tako sto dinarjev! (Povsem nerazu- mljivo). Toda — soferju avtomobila, če je tudi smučar, ni treba plačati za smuči, ker je pač že (najbrž) plačal pristojbino za avtomobil. Kakšna logika! Kdo si je to izmislil?

Ne gre namreč za to, da je treba plačati določeno takso ali davek, si želiš privoščiti določeno rekreacijo. Razumljivo je, da je treba vse lačati, posebej se, kar venomer govorimo, da od turistov ne znamo potegniti vsega, kar bi lahko! Toda, da ustvarjajo, gradiš neki turistični enter, ki se šele uveljavlja in predpisi davek natanko na tisti rekvizit, zaradi katerega si tak center gradiš in si želiš pridobiti čimveč turistov, rav s smučmi, je pa le malce predebel! Vsakemu pametnemu človeku bi se zdelo bolj prav polskati zaslužek in nadomestilo kakorkoli drugače, ne pa tako, da si žagaš prav tisto vodo, na kateri sediš!

To se zdi nekako takole, kot če bi naši vrli obmorski turistični delavci predpisali kopalcem davek na kopalne hlačke, mar ne?

Ali pa: naročiš raje manj blaga z manjšo izbiro, ga prodajš draže in lažje in — konec.

Takih in podobnih primerov »poslovnosti« imamo dovolj. S takim na- činom poslovanja se lahko srečujemo zdaj tu zdaj tam.

Jasno je, da je najlažje izbrati si v poslovanju tak način poslovnosti, kjer lahko brez veliko truda in prizadevanja požanješ vse prej kot tisto, kar si sejal. Vendar se človek sprašuje, doklej je moč tako delati? Do- klej bo moč poslovati tako, ne da bi se oziral vsaj za korak naprej. Za trenutek je morda še lahko, vprašanje pa je, ali bo tako moč tudi jutri?

Gospodarska reforma bo postavila tudi poslovnost v prvo vrsto naših prizadevanj. Kar je bilo še včeraj, pa tudi danes še povsem razumljivo (ker je bila praksa takak), ni rečeno, da bo tudi jutri! In če je namen vseh teh ukrepov, da se v poslovanje vnesejo navade, ki so običajne povsod, je toliko bolje, če kratkovidnosti brž odpovemo gostoljubje in se raje lotimo poslovnosti z občutkom zanjo.

IZTOK AUSEC

● Spremembe v delitvi

Leta 1964 so bile gospodarske organizacije SR Slovenije udeležene v delitvi narodnega dohodka z 52 %, družbena skupnost pa je za- jela 48 %, lani pa se je delež go- spodarskih organizacij povečal na 66 %, delež družbenih skupnosti pa zmanjšal na 34 %.

Delavska enotnost — 3. II. 1966

● Se vino šolajo, pa ne bi ljudi...

V koprskem »Tomasu« so na- novo ocenili delovna mesta. Za posamezna delovna mesta so ugo- tavljali, kakšna splošna in stro- kovna izobrazba je potrebna lju- dem, da bi svoje delo lahko uspeš- no opravljali. Nato so vsem zapo- slenim izdali nove odločbe o raz- poreditvi na delovna mesta. Ti- stim, ki ne izpolnjujejo pogojev glede splošne in strokovne izobraz- be, po sklepu delavskega sveta od- blijejo določen odstotek od oseb- nih dohodkov. Hkrati jim naložijo dolžnost, da se šolajo, oziroma, da si v določenem roku pridobijo ustrezno izobrazbo.

Delo — 8. II. 1966

● »Paraziti« ob gorah obrazcev...

Neposredni proizvajalci očitajo »uradnikom«, da živijo na njihov račun, da jim zmanjšujejo doho- dek, da so nepotrebni paraziti. »Uradniki« pa v potu svojega obra- za izpolnjujejo gore obrazcev, evidenc, izjav, pri čemer pa so nesrečni, ker so vedno v za- ostanku in ker nikoli niso prepri- čani, da je njihovo delo res po- trebno.

Delavska enotnost — 3. II. 1966

● Strokovnjakov bo dovolj!

Na vseh fakultetah, umetniških akademijah, visokih in višjih šolah v vse državi je v letu 1965 diplo- miralo 26.763 študentov. Od tega jih je 6100 končalo študij kot iz- redni študenti. — Največ novih strokovnjakov so usposobile teh- nične fakultete — 3308, tem sledijo ekonomske fakultete z 2096 novimi fakultetno izobraženimi ekono- mi. Na filozofskih fakultetah je diplomiralo 1370 študentov, na pravnih 1289 in na medicinskih 1246 študentov. Število diplomira- nih agronomov in gozdarjev se je zvišalo za 1089 in veterinarjev za 160.

Politika — 5. II. 1966

● Tuji trg je trd oreh...

Gospodarske organizacije SR Slovenije prodajo na domačem ju- goslovanskem tržišču 90 % svoje proizvodnje, medtem ko razvite države izvažajo letno tudi do 40 % svoje proizvodnje.

Delavska enotnost — 3. II. 1966

● »Dobri tovariši...«

Skladiščnik obrata transforma- torja zagrebške tovarne »Rade Končar« je sodeloval s skupino, ki je kradla in prodajala material podjetja. Disciplinska komisija de- lavcev njegove ekonomske enote je predlagala, naj ga odpustijo iz podjetja, ker je bil že dvakrat disciplinsko kaznovan, ker je za- mujal delo, prihajal na delo pijan in je bil v splošnem zelo povpre- en do svoje dolžnosti... Toda ob taj- nem glasovanju jih je od 106 de- lavcev skupne službe obrata trans- formatorja glasovalo samo 80. Od tega jih je bilo 45 za odpust, a 35 proti. Ker se — kot je to dolo- čeno z zakonom o delovnem od- nostu, ni večina izrekla za odpust, je skladiščnik ostal še nadalje v podjetju.

Borba — 7. II. 1966

● Pred in po reformi...

Po podatkih zveznega zavoda za statistiko je bilo konec novem- bra v celotnem družbenem sek- torju 3.518.900 zaposlenih nasproti 3.576.800 v oktobru. Od najvišjega stanja v juliju tik pred reformo, ko je bilo zaposlenih 3.666.700 oseb, se je to število zmanjšalo za 147.800 ali za 4 %; nasproti lansnemu no- vemburu pa je bilo za 117.000 ali za 3,2 % manj zaposlenih. V primer- javi z zadnjim mesecem pred re- formo se je število zaposlenih zmanjšalo v Sloveniji za 2,5 % na 497.000, v BiH za 2,8 % na 487.000, v Srbiji za 4,1 % na 1.320.000, v Hrvaški za 4,7 % na 817.000, v Crni gori za 3,5 % na 71.000 in v Makedoniji za 6,2 % na 228.000.

Delo — 8. II. 1966

● Občani s pred- praviciami...

Kako je bilo možno, da smo dovolili (volivci — op. p.) neka- terim, da so si zaradi vpliva ute- nili pridobiti določene privilegije, s katerimi zdaj mečajo zelo slabo luč tudi na ogromno večino tistih odgovornih funkcionarjev, ki se s takimi možnostmi niso okoriščali? V celjskem primeru gre za ka- kih trideset ljudi, katerih imena so znana. Volivci o njih javno govorijo. Zlasti po reformi, ki si jo predstavljajo predvsem kot od- liti preizkusni kamen za odpra- vljanje vseh napak in pomanjkljiv- vosti, ki so se pojavljale v dosedanji praksi delovanja tako družbenih organov kakor tudi organov sa- moupavljanja.

TT — 7. II. 1966

● S Križem je križ...

Zaradi nevestnega poslovanja v službi je bil pred okrožnim sodiš- čem v Mariboru kaznovan s 7 meseci zaporu Milan Križ, nekda- nji tajnik stanovanjske skupnosti Pobrežje. Obtoženi je od marca 1960 do pomladi 1962, to je v času, ko je opravljal omenjeno funkcijo, prizaklonito uporabljal zbrano najemnino od stanovanjskih hiš za dejavnost servisa in drugo fi- nanciranje skupnosti. Poleg tega ni vodil blagajniškega dnevnika in osnovne evidence o blagajniškem poslovanju. V dokaznem postopku na sodišču je bil omenjeno, da je Milan Križ zaradi finančnega poslovanja, ki je bilo v nasprotju s statutom skupnosti, povzročil skupnosti najmanj 300.000 din pre- moženjske škode.

Večer — 7. II. 1966

● »Stare bajte« in milijarde...

Stroški učencev, ki so ponav- ljali razred, znašajo v vsej državi samo v solah prve in druge stop- nje 25 milijard (starin dinarjev). Tržanali so tudi študenti končujoče fakultete povprečno v sedmih letih, oztroma, da jih v rednem času diplomira manj kot 40 odstotkov.

Borba — 10. II. 1966

V Honolulu na Havajih so se pogovarjali ameriški predsednik Johnson ter predsednik Južnega Vietnama Nguyen Van Thieu in predsednik saigonske vlade Nguyen Cao Ky. Sprejeli so »deklaracijo iz Honoluluja«, v kateri je rečeno, da so dosegli popolno soglasje o povečanju vojaških sil v Vietnamu. V sporočilu o pogovorih je posvečena posebna pozornost »južnovietnamskemu programu politične, socialne in gospodarske reforme«, za katerega Američani obljubljajo izdatno pomoč. Ta program bodo začeli izvajati ob podpori vojaštva. Američani so že začeli siloviteje bombardirati ozemlje Vietnama. Izvedli so tudi operacijo »bela krila«, ki pa je bila brezuspešna; partizani so se namreč umaknili v gore. Saigonski vojakci pa v vedno večjem številu prestopajo na stran osvobodilne fronte. Med nedavnimi prazniki jih je prestopilo 800. V ZDA se krepi kampanja proti razširitvi vojne v Vietnamu. Ugledni general in bivši ameriški veleposlanik v Parizu Gavin je v zunanje-političnem odboru ameriškega senata dejal, da razširitev vojne v Vietnamu utesne pripeljati do spopada z LR Kitajsko, do novih operacij na Koreji in do razširitve spopada na Tajsko. Istega mnenja je tudi profesor na princetonski univerzi in bivši ameriški veleposlanik v SZ in Jugoslaviji Kennan, ki je v senatu dejal, da ZDA ne bi trpele na ugledu, če bi se iz Vietnama umaknile.

Na sedežu OZN so se pričela posvetovanja o mirovnih akcijah OZN. Na zasedanju odbora za mirovne akcije, ki so ga ustanovili februarja 1965, je U Tant dejal, da je problem financiranja operacij zelo pereč. Ponovno je pozval države, naj s prostovoljnimi prispevki pripomorejo k temu, da bi lahko sile OZN nadalje delovale na Cipru, na Srednjem vzhodu in v Kasmiru.

V vrsti zaslišanj francoskih državljanz v aferi Ben Barke še vedno niso izsledili pravih krivcev. Zaslišali so tudi poslance unije za novo republiko Lemarchanda in pri tem niso ugotovili nič novega o njegovi vlogi pri ugrabitvi voditelja maroške opozicije. V Jugoslaviji se je mudil maroški zunanji minister Ahmed Benhima, ki je predsedniku Josipu Brozu Titu izročil osebno poslanico maroškega kralja Hasana II.

Dogodki tedna

Direkcije strank v Italiji menijo, da je Aldo Moro edini sposoben nadaljevati politiko bivše vlade. Vse štiri stranke centra in leve so ga nepričakovano sklenile podpreti, da bi sestavil novo vlado. Predsednik italijanske republike Saragat pa se posvetoje s političnimi osebnostmi, da bi našel izhod iz sedanje politične krize. Predstavnik socialistične stranke mu je že predložil Mora kot edinega kandidata za sestavo nove vlade.

Velika Britanija ne bo predložila zahteve za sprejem v članstvo evropskega skupnega trga vse dotlej, dokler ne bodo odstranjene ovire, ki so nastopile že pred leti. Britanski politični krogi za to omenjajo kot glavnega krivca de Gaulleja.

Pogovori med de Gaulleom in Erhardom niso prinesli rešitve za probleme, ki obstajajo med Parizom in Bonnom. Odnosi med obema državama so še vedno dokaj hladni in nesoglasja velika. Na francosko-zahodnonemških pogovorih pa preseneča dejstvo, da se udeleženci niso pogovarjali o NATO, o morebitni soudeležbi ZRN v načrtih o atomskih silah NATO. Prav tako niso govorili niti o nemških vzhodnih mejah.

Nove parlamentarne volitve v Veliki Britaniji bodo gotovo že letos. Britanska vlada in vodstvo laburistične stranke sta na zaprtem sestanku sklenila pričeti sestavljati program in mani-

Pisma iz naših krajev • Pisma iz naših krajev

Člani »Stola« bodo pisali svojo kroniko

Zadnje dni lanskega leta je bila na Pristavi v Javorniškem Rovtu manjša slovesnost. Ob 20. obletnici osvoboditve so se sestali člani obveščevalne točke »Stol«, ki je od pomladi 1944 do osvoboditve delovala na območju od vasi Potoki do Mojstrane s sedežem v Javorniškem Rovtu. Udeleženci srečanja so počastili spomin padlih tovarišev Vanje, Iztoka, Finčgarja in kmalu po vojni umrlega Mirka, nato pa imeli delovni sestanek, na katerem so obudili marsikateri že pozabljeni dogodek.

Obveščevalna točka je imela vojaško-obveščevalni pomen; s pomočjo sodelavcev, ilegalnih obveščevalcev iz doline so člani

obveščevalne točke izvedeli vse, kar je bilo pomembno za NOB v tistih krajih. Poleg zbiranja podatkov, opremljenih s skicami in fotografijami, je imela skupina tudi nalogo razkrajanja sovražnikovih vojaških vrst, policije in gestapa. Izvrševanje teh nalog pa je potekalo v izredno težkih okoliščinah, saj so področje Jeseniškega in Javorniškega Rovta kontrolirali in »hajkali« gestapovci z Glažarjevo bando na čelu in s pomočjo žandarmerije ter vojaških enot. Običajno pa sovražnik partizanov ni presenetil, saj so o tem bili že poprej obveščeni.

Člani obveščevalne točke so po razpravi sklenili, da bodo do

konca januarja opisali vse, česar se spominjajo in k temu pritegnili tudi vse dolinske sodelavce, redakcijo zbranega gradiva pa opravili do konca aprila letos. Maja letos se bodo na Pristavi ponovno zbrali in skupaj pre-

gledali zbrano gradivo. Člani obveščevalne točke »Stol« so tudi poudarili, da računajo na moralno in materialno pomoč muzeja NOB in Zveze združenja borcev NOV Jesenice.

Pismo iz Ljutomera

ZB NOV v Ljutomeru šteje 143 članov in članic, od katerih jih je 45 članov ZK. V minulemu letu je dosegla lepe uspehe. Upravni odbor

ščino. Udeležba je bila še kar dobra, saj so člani in gostje napolnili dvorano občinske skupščine. Poročilo o dosedanjem delu je podal dosedanji

Ze sama udeležba priča o zanimanju za vprašanja borcev

si je skupaj s članstvom prizadeval uresničiti sklepe prejšnjega letnega kongresa, kar mu je tudi uspelo. Konec januarja so imeli letno skup-

predsednik tovariš Maks Gošnjak. Tudi razprava je bila dobra, saj so obravnavali vsa važnejša vprašanja, ki se nanašajo na naše organizacije. Govoril je tudi delegat na V. kongresu ZKB v Sarajevu tovariš Tone Možina.

Med drugim so govorili tudi o stanovanjskem vprašanju, o statusu, programu, pravicah, priznavanju udeležbe v NOV v delovno dobo, pravicah in dolžnostih članov, letovanju, izletih, spomenikih in spominskih ploščah, Maistrovih borcih ter o pripravah za praznovanje petindvajsetletnice začetka vstaje.

Sprejeli so sklep, da bodo pripravili delovni program za leto 1966, v katerega bodo vključili tudi točko o praznovanju 25-letnice vstaje. Nadalje bodo priredili predavanje ter razpravo o statusu ter programu ZKB. Poleti bodo organizirali več izletov za člane in svojce. Izlet poročila in razprave ter nakazanih smeri za bodoče delo lahko sklepamo, da je ZB v Ljutomeru v preteklem letu uspešno poslovala. To pa zagotavlja še večje uspehe pri bodočem delu. STANE FEUS

DEJAVNOST ZROP V KOSTANJEVICI NA KRKI

Krajevna organizacija ZROP v Kostanjevici na Krki je zlasti zadnja leta dosegla kar lepe uspehe. Predsednik organizacije Miha BURJA nam je v razgovoru povedal, da so največ pozornosti posvetili strokovnemu izobraževanju rezervnega strelšinskega kadra. V ta namen so imeli več zanimivih predavanj, lani pa so uspešno izvedli organizacijsko-orientacijski patrolni pohod, v katerem je sodelovalo kar 50 članov. V pohodu se je izkazala skupina članov iz Prekope.

V Kostanjevici so trdno odločeni ostati tudi v bodoče med najboljšimi organizacijami v občini. To potrjuje sklep, da bodo izključili iz organizacije vse nedelavne člane in se pogovorili z vsemi, ki neredno prihajajo na predavanja. Menijo namreč, da bodo le tako lahko dosledno uresničili plan strokovnega izobraževanja za tekoče leto.

Omeniti moramo, da v krajevni organizaciji ZROP v Kostanjevici deluje 84 članov in vključuje tudi območje krajevnega urada Podbočje. D. K.

S skupščine ZROP v Lovrencu na Pohorju

ZROP v Lovrencu na Pohorju je imelo svojo redno letno skupščino pred kratkim. Na njej so se pomenili o svojem dosedanjem delu.

Predvsem so skrbeli za strokovno izobraževanje članov. V ta namen so priredili štiri pre-

davanja. Poslušalcev je bilo mnogo, bili so zadovoljni ter so prosili, da bi se taka predavanja še večkrat ponovila. Predaval je major Zagorac.

Se jeseni so priredili orientacijski pohod. Tekmovalci so odgovarjali na vprašanja iz topografije in taktike ter se poskusili v streljanju z malokalibrsko puško. Udeležilo se ga je 22 članov. Prva tri mesta so zasedli Edvard Gorican, Peter

Jodl in Franc Pačnik. Vsi trije so prejeli nagrade, udeležili pa so se tudi občinskega orientacijskega pohoda.

ZROP je tudi testirala svoje člane, ki so pri tem pokazali zelo dobre rezultate. Dne 8. januarja pa so bili lovrenški rezervni oficirji in podoficirji pri patrolji, ki je odšla na poslednje bojišče Pohorskega bataljona pri Treh žebjih. S. P.

Odlok o družbeni pomoči borcem NOB

Na 35. seji obeh zborov občinske skupščine Ptuj so med drugim sprejeli tudi odlok o družbeni denarni pomoči borcem NOB, ki je lahko stalna, začasna ali enkratna; višina in stalnost pomoči je odvisna od

delazmožnosti upravičenca, njegovih osebnih dohodkov ali katestrskega dohodka.

Od leta 1963 do nedavno je o tej pomoči odločala posebna komisija, ki pri svojem delu ni imela določenih kriterijev ter je

pomoč podeljevala po lastni presoji ali po priporočilih organizacij borcev. Po novem odloku so ti kriteriji jasno določeni. Tako bodo pomoči deležni le najbolj upravičeni člani.

Po novih kriterijih bo stalno denarno pomoč dobilo okrog 60 borcev. Letos je za te namene predvidenih 200 tisoč novih dinarjev; lani so porabili 11,5 milijona starih dinarjev.

Poizvedujemo

Dne 29. in 30. junija 1943 je skupina partizanov na Črnom vrhu nad Jesenicami pomotoma streljala na tri nemške dezertirje, ki so iskali stik s partizani. Ob tej priložnosti je bil eden od njih hudo ranjen in so ga partizani čez noč skrili nedaleč od kraja dogodka. Drugi dan je neki partizan (verjetno vodja skupine) prinesel ranjencu pomoč in ga izjavil, da iščejo zdravnika. Skupina je šla okoli 8 obojzenih partizanov in nekaj civilistov, ki niso bili obojženi.

Prosimo tovariše, ki se spominjajo dogodka, da mi sporoče svoje naslove, ker jih potrebujemo kot priče. Boris Požar, Ljubljana, Kosovelova 39

IZ LOŠKE DOLINE

Na zadnji letni konferenci Krajevnega odbora ZROP Loška dolina so člani ugotovili, da pri testiranju članov oziroma pri kontroli znanja niso bili doseženi najboljši rezultati. Od 113 članov se jih je testiranja udeležilo 93, deset članov pa je bilo neupravičeno odsotnih. Z odličnim uspehom je opravilo preizkušnjo 5 članov, s prav dobrim 34, z dobrim 25, z zadostnim 24 in z nezadostnim 5 članov.

Zato so se člani na letni konferenci zavzeli, da bi bila v bodoče predavanja povezana z vprašanji na testiranju. Vzporedno s tem pa bi morali člani redno obiskovati predavanja ter se številneje naročati na časopis

TV 15 in Vojaški informator. Tako bi bilo v bodoče testiranje uspešnejše in realno. Svoje stališče bodo sporočili Občinskemu odboru ZROP Cerkljica, le-ta pa naj bi predloge sporočil na pristojno mesto, kjer predavanja planirajo. Slavko Berglez

Letna naročnina samo 15 novih dinarjev. Plačljivo v dveh polletnih obrokih

V letošnjem letu se je že 567 članov ZKB odločilo, da naročijo najcenejši tednik v Sloveniji.

Ob tabornem ognju

Pravi, da je zvečer še pisal pritožbo. Iskal je besed, s katerimi bi do potankosti tako napisal, kot je čutila grenkoba polno srce. Ni jih našel. Preveč se je nabrlo v njem, da bi lahko vse povedal z revno besedo.

Odložil je pritožbo. Nikoli več ne bo napisana. Tisti, ki mu je bila namenjena, ne bo nikoli zvedel, kaj je hotel povedati v svoji notranji stiski.

Ulegel se je. In ko da se je nadenj zvalila velika skala nedopovedljivega, ga je stisnilo pri srcu. Z roko je hotel odriniti s sebe vso težo neizgovorjene pritožbe. Grenkoba pa je bila močnejša.

Nenapisana pritožba

(Francu Juhu v spomin)

In tako ne bo pritožba, nikoli izpovedana, nikoli do kraja napisana.

Kdo bi kdaj do dna premeril globino človekovih misli in čustvovanj? Kdo bi preštel vse, kar mu je kdaj pričaralo na

usta nasmeh in povzročilo ukrivljeno gubo okoli usten kot odmev nečesa, na kar so vzdrihale antene srca?

Prišel je k njemu. Od danes naprej bom jaz tu namesto tebe — je rekel. Tako so sklenili na občini. On pa ni o tem nikoli ničesar slišal.

Iskali so izhod iz zagate. Z občine so mu vsilili rešitev, ki ni bila dobra.

In šel je brez krivde kriv. Vsakomur tega ni mogel povedati. Včasih se je nasmehnil ob robatih, pa tudi neizrečenih očitkih. Ni mogel dopovedovati, da bi ti očitki morali veljati drugim. Tistim, ki bi bili radi, da bi bil le orodje. On pa to ni maral biti.

Le redko je komu potožil. Misli, da bo zmogel vso težo sam. Včasih se je sicer prijel za levo stran prsi, a kaj bi to. Saj bo minilo.

Pa vendar je čutil, da se mu je zgodila krivica. Ta občutek je dolgo nosil v sebi. In ko je hotel napisati, da je včasih le preveč za enega samega človeka, je beseda ostala neizgovorjena.

Ko sem gledal spokojen obraz mrtvega, se mi je zdelo, da je še na njem bila neizpovedana misel, nenapisana pritožba. Koma? Zaradi koga?

Včasih tudi majhne stvari povzročijo veliko gorja. Včasih se v enem samem trenutku za vedno utrne človekova misel.

In vendar je mogoče tudi neizpovedane misli razumeti. Naj razumemo tudi nenapisano pritožbo?

Nekdanji borec X. brigade je dobojeval svoj boj. Njegovi bojni tovariši so se poslovili od njega.

Hudo je, če veš, da beseda ne bo nikoli do kraja izrečena. GUSTAV GUZEJ

Labod tovarna perila - novo mesto

Izdeluje kvalitetno moško in fantovsko perilo

Moda — kvaliteta — okus

fest laburistične stranke, katera bosta obravnavala izključno notranjo britansko politiko in saniranje gospodarstva. Javne ankete napovedujejo veliko Wilsonovo priljubljenost med britanskimi volivci, ki premieru obeta zmago na bližnjih volitvah.

Sindikat zahodnonemških železničarjev je pozval 450 tisoč svojih članov na protestno akcijo proti »razprodaji državnih železnic«. Lani je deficit v zahodnonemškem železniškem omrežju znašal 3 milijarde mark. Zato je vlada odločila, da bodo v obdobju petih let ukinili 8 tisoč kilometrov železniških prog in odpustili 60 tisoč železniških uslužbencev.

Belgijska vlada je ponovno odstopila. Belgijski premier Harmel se je odločil za odstop šele potem, ko je 12 ministrov, predstavnikov socialistične stranke, sklenilo izstopiti iz vlade. Socialisti se namreč niso strinjali z ugoditvijo zahtevam sindikata zdrvnikov. Belgijski kralj Baudouin je naročil vladi, naj opravi tekoče posle. Kmalu se bo pričel posvetovati o sestavi nove vlade.

V Beogradu so podpisali konvencijo o spremembah in dopolnitvah splošne konvencije o socialnem zavarovanju med Francijo in Jugoslavijo, sprejeto že leta 1950. Po konvenciji bodo delavci obeh držav socialno boljše zavarovani. Poleg pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja bodo imeli pravico do zdravstvenega varstva ter pravico do invalidske pokojnine.

Vizumi med Italijo in Jugoslavijo bodo kmalu odpravljeni. Po izjavi predstavnika Državnega sekretariata za zunanje zadeve bi morala biti zadeva urejena že do konca minulega leta, vendar bodo priprave na uresničitev dogovora med Italijo in Jugoslavijo, ki so ga dosegli med obiskom Alda Mora, kmalu pri kraju.

Britanska konservativna stranka razvija intenzivno diplomatsko dejavnost v zvezi z rodezijskim problemom. Z Ianom Smithom sta se v Salisburyju pogovarjala zunanji minister Lloyd in obrambni minister Watkinson. Rodezijski samodržec je izjavil, da so sedaj ustvarjene možnosti za stike med njegovo in britansko vlado, čeprav je Wilson trdil, da se ne bo pogovarjal s Smithom o ničemer razen o izročitvi oblasti. Wilsonova vlada je zavrnila, da bo Smithov režim zlomila do marca letos, vendar nobeno znamenje ne kaže, da misli resno. Po najnovejših vesteh sta Južnoafriška unija in Portugalska pričeli v največji tajnosti graditi v bližini zambske meje veliki letalski oporišči. Kaže, da si preživeli kolonializem še z zadnjimi močmi prizadeva obdržati se pri življenju. Enote Salazarjeve vojske beležijo v kolonijah čedalje večje izgube. Voditelj osvobodilnega gibanja portugalske Gvineje in Kapverdskih otokov, je izjavil, da na omenjenem ozemlju ni nobenega kraja, kjer bi bile portugalske čete varne. Tudi iz Mozambika sporočajo o uspešnih akcijah narodnoosvobodilne fronte.

Kitajski spet napadajo vodstvo Sovjetske zveze. Teoretska revija KP Kitajske je objavila kakih 6 tisoč znakov obsegajoč članek, v katerem najostreje napada vodstvo SZ in ga dolži sodelovanja z ZDA, Japonsko in Indijo zoper Kitajsko.

Po hudih uličnih spopadih v Santo Domingu, v katerih je policija ubila devet ljudi, je nastopila splošna stavka. Delo v javnih službah stoji, trgovine so zaprte. Po mestu krožijo oklopna vozila.

SPREMEMBA V VODSTVU ZZB NOV JUGOSLAVIJE

»HVALA TI, TOVARIŠ MARKO!«

(NADALJ. S 1. STRANI)

zavest in vse druge pozitivne lastnosti, ki so jih odlikovale v vojni: zvestoba narodu, požrtvovalnost, tovarištvu, solidarnost, prizadevanje in pogum, da s svojim zgledom in likom služijo za vzor vsem borcem pri izgradnji socializma, stoječ vedno v njihovih prvih vrstah.

Tovarišu Marku in njegovemu visoko razvitemu smislu in občutku za človeka, za njegove osnovne in trajne, pa tudi za vsakdanje skrbi in potrebe gre v prvi vrsti zahvala, da je bila z vsemi temi lastnostmi prežeta tudi celotna dejavnost organizacij borcev. Ob prizadevanju le-teh in ob razumevanju ter naporih celotne naše skupnosti so se ugodno urejale mnoge pereče zadeve udeležencev NOV. Visoko je razvit način varstva borcev: s pokojniško zakonodajo in invalidskim varstvom so jim v znatni meri ublažene posledice vojne, s posebnimi napor in sredstvi se gradijo stanovanja za borce, z raznimi predpisi in svobodnimi aktivnostmi ter prizadevanjem delovnih kolektivov in komunalnih skupnosti so zagotovljene enakopravni pogoji za dvig njihovega življenjskega standarda, za dvig ravni njihovega znanja in strokovnosti.

Organizacije borcev so si močno prizadevale razvijati ši-

roko aktivnost pri negovanju in čuvanju pridobitev revolucije, bratstva in enotnosti naših narodov, negovati revolucionarnega duha in revolucionarne tradicije ter na le-teh vzgajati mlada pokolenja. Zbiranje in obdelava pričevanj o revoluciji, ustanavljanje kulturno-vzgojnih in drugih ustanov, muzejev revolucije in NOB, spominskih šol, spominskih bolnišnic, nacionalnih parkov na območjih največjih borb v revoluciji, varstvo in obeleževanje pomembnejših zgodovinskih krajev, odkrivanje spomenikov NOB, urejanje in vzdrževanje grobov padlih borcev, pisanje kronik in spominov NOB, obdelava zgodovine NOB in socialistične revolucije, vzgojne manifestacije in proslave pomembnih dogodkov — vse to so predmeti nenehne pozornosti in aktivnosti organizacij ZZB NOV skupno z drugimi ustanovami in organizacijami skupnosti. Vse bolj razvita založniška dejavnost s tematiko NOB, kakor tudi vsa druga umetniška ustvarjanja o revoluciji so uživala stalno podporo organizacij borcev.

Tako razvita naša Zveza združenj borcev je lahko dosegla zelo široko in razsežno sodelovanje in ugled v tujih združenjih in mednarodnih organi-

zacijah bivših borcev, zato je zelo aktivna ter jo tudi močno cenijo v Svetovni federaciji bivših borcev in Mednarodni federaciji udeležencev odporneških gibanj, plodno pa sodeluje tudi s številnimi združenji borcev Evrope, Azije, Afrike in Amerike.

Vsi ki so sodelovali pri izvrševanju teh številnih, pomembnih, napornih in humanih nalog organizacije borcev v vsem minulemu času, so lahko občutili vsestransko zanimanje, neizčrpno energijo, veliko razumevanje in humanost tovariša Marka pri reševanju vseh problemov udeležencev revolucije in pri izpolnjevanju vsake naloge njihove organizacije. Čeprav je tovariš Marko opravljal mnoge druge najodgovornejše naloge, je vedno našel še dovolj časa in moči za probleme in dejavnost borcev.

Prepričani smo, da se bomo tovarišu Marku najbolj zahvalili za celokupne rezultate v razvoju organizacij borcev, prežete z ogromnim njegovim neumornim delom, če bomo vsi skupaj pod vodstvom novega predsednika tovariša Djure Pucarja-Starega uspešno in vztrajno opravljali naloge, ki nam jih je postavil peti kongres ZZB NOVJ in če izvedemo vse sklepe, ki jih je ta kongres sprejel.

JOŽE HAMERŠAK:

Štiri leta v taboriščih

V RADERACHU

Dne 18. maja 1944 sem moral ob petih popoldne zapustiti Saulgau s še tremi zidarji, in sicer z dvema Dalmatincema in enim Crnogorcem. Peljali smo se v Raderach, severovzhodno od Friedrichshafna.

Tu nas je bilo nekako sedemsto mož raznih narodnosti. Približno 400 jih je moralo hoditi vsako jutro v Friedrichshafen v tovarno, kakih devet kilometrov daleč peš na delo.

jabolko. Ni ga še prinesel k ustom, ko je že začutil na hrbtu psa, ki ga je zgrabil tako močno, da mu je odtrgal meso do kosti, kamor ga je ugriznil. Marsikoga so psi zdelali do smrti. Mnogi so bili pohabljeni ali so celo izgubili življenje zaradi enega jabolka.

Nas, ki smo delali v Raderachu, so stražili pri delu vojaki, ker niti esesovci in niti kdo drug ni imel dostopa v bližino teh objektov. Ti so bili nepri- merno boljši ljudje, kakor pa

Esesovec je naščuval psa na ne-srečneža. Psa sta ju nečloveško strgala in zdelala. Ko sta bila zdelana že skoraj do smrti, ju je esesovec ustrelil. Kmalu so prignali še druga dva, prav tako raztrgana in razmesarjena. Takoj so naložili vse štiri na to-vorni avto in jih odpeljali v taborišče. Stal sem blizu vhoda v taborišče, ko je pridrvel to-vorni avto. Na njem sem videl dva pripornika, zdelana do smrti. Ko se je avto ustavil, je skočil iz njega esesovec, za njim sta prilezla ujetnika, vsa krvava in pretepena. Mrtva to-variša sta morala potegniti iz avta, ju zavleči v taborišče in ju na povelje esesovca pustiti pri vhodu. Tudi sama sta mora-la za kazen ostati pri vhodu — ob mrtvih tovariših do devetih zvečer.

OB OSVOBODITVI
V DACHAUU

Ko smo videli, da je fašistič-ne, tiranije v Dachauu konec, so mnogi priporniki prijeli takoj za orožje in šli nad esesovce in kapeje. Orožja in municije je bilo dovolj. Jaz in neki Španec sva se spustila na bunker, katerega vrata so bila zaklenjena. Ko sem udaril po njih in vprašal, se ni nihče odzval. Potem sem udaril s puškinim kopitom na vso moč po njih, da so se s treskom razleteli in ponovno vprašal, če je kdo v bunkerju. Spet vse tiho. Tedaj sva nekajkrat ustrelila v bunker in iz njega se je razlegel glas: »Nicht schiessen!« (ne streljaj). Pozval sem jih, naj pridejo ven in res so prišli trije esesovci. Odgnala sva jih k Američanom. Iz bunkerja in raznih lukenj smo izlekli nad petdeset esesovcev, ki so se bili poskrili in tudi pse so imeli pri sebi.

Ko smo opravili s to esesovsko svojatjo, sem šel naprej; nekemu esesovcu sem vzel čutaro, ki mu je visela ob pasu, ter jo pripel sebi za pas. Ko sem pozneje tekkel ob plantažni ograji, sem slišal, da mi nekaj plunka v čutari. V njej je bilo žganje. Napravil sem požirek, ker bi večja količina škodovala mojemu izčrpanemu organizmu. Kmalu zatem mi je prišlo žganje prav, morda mi je celo rešilo življenje. V cvetličnjaku smo iztaknili skrite tri esesovce. Ko smo jih kar sami likvidirali, sem tekkel mimo dolgega prtiličnega poslopja, kjer je bil pri nekem oknu precejšen naval. Skozi okno je nekdo metal dvekilske konzerve. Ravno v tem trenutku mi je priletela ena na glavo in me ranila. Pri sebi nisem imel robca ali kaj podobnega, da bi se obvezal. Neki interniranec mi je dal robec, da sem ga pritisnil na rano ter odšel na revir. Med potjo mi je odteklo precej krvi. Začutil sem slabost. Spomnil sem se, da imam v čutari žganje. V dušku sem ga popil kak deci in tako sem le prišel do revirja, čeprav sem moral prehoditi še dober kilometer.

VRNITEV V DOMOVINO

Končno je napočil naš naj-srečnejši dan, težko pričakovani dan vrnitve v domovino. Dne 5. junija smo po težkem pričakovanju zapustili naše zadnje taborišče Freimann.

Že navsezgodaj smo bili pripravljeni in nestrpno smo čakali na odhod. Bilo je nekaj pred šestimi uro, ko so prišli Američani s kamioni.

Pred našim odhodom, je prišel komendant taborišča Winter s fotoaparatom in slikal vso našo kolono, naš komite pa mu je podaril spominsko knjigo. Zaželel nam je srečno pot in dal znak za odhod. Ko se je naša kolona premaknila, je nastal velik vrišč. V nekaterih skupinah so začeli prepevati razne pesmi. Tisti, ki so od drugih narodnosti ostali in so bili istega prepričanja kot mi, so nam zaželeli srečno pot in obilo sreče v svobodni domovini.

Na glavni cesti so se nam priključili še avtomobili iz Dachaua in Allacha. Bila je dolga kolona tridesetih kamionov. V vsakem kamionu sta bila dva Američana šoferja, ki sta se med potjo menjavala.

Kamioni so odpeljali, a mi smo zapeli »Hej Slovani!«. Z drugega konca kolone je bilo slišati »Nabrusimo kose«, s tretjega »Bratje le k soncu, svobodni!«. Peljali smo se domov v pravo in resnično svobodo. Za nami je ostalo suženjstvo, za nami je ostajala Nemčija.

(KONEC)

Vladimir Lakovič: Pred odločitvijo

Zvečer so se vračali nazaj. Lačni in izmučeni od naporenega dela so komaj vlekli noge za seboj. Tudi ti so mnogokrat privlekli ali prinesli onemogle s seboj.

Jeseni so ležala po cestah in vrtovih jabolka. Sestrskani ljudje in še bolj željni sadja so smeli samo-gledati in požirati sline, ker je bilo strogo prepovedano pobirati sadje po tleh, čeprav so hodili po njem. Marsikdo se ni oziral na prepoved, se sklonil in hitro pobral kako

naši esesovci — tirani. Med delom smo se z njimi prav lepo pogovorili o marsičem. Spraševali so nas, kako se nam godi in kako ravnajo z nami. Dajali so nam tudi kruh in cigarete.

Dne 26. junija so iz Friedrichshafna skušali pobegniti trije Rusi in en Poljak. Skrili so se v kanale v tovarni. Kmalu sta sledila zbor in štetje. Seveda so takoj ugotovili, da štirje manjka. Alarmirali so civiliste in vse, kar je bilo v bližini. Dva begunca so kmalu prignali.

V. M.

Tovarna verig LESCE PRI BLEDU

priporoča v nakup svoje kvalitetne izdelke kot

- žičnike
- vse vrste verig in njih opremo
- zakovice in vijake
- odkovke in poljedelske naprave ter njih rezervne dele

Združene papirnice
Vevče – Goričaneposlovna enota
Goričane, p. Medvode

IZDELUJE CELULOZO IN PAPIR

Gre za boljše
življenjske razmere
članstva ZZB NOV Slovenije

Ni ravno malo socialnih problemov, ki zadevajo borce in vojaške vojne invalide, pa tudi nekatere rezervne oficirje in podoficirje. Zato bi bilo težko ugotoviti in naštet vse zakonske in druge ukrepe, izvedene v zadnjih letih za izboljšanje socialnega in gmojnega položaja borcev. Priznati je namreč treba, da smo na socialnem in ekonomskem območju varstva bivših borcev doslej dosegli že kar lepe uspehe. Istočasno moramo tudi ugotoviti, da je še precej perečih in tudi neurejenih zadev in problemov.

In prav to so razlogi, da je pri izvršnem svetu Skupščine SR Slovenije komisija za vprašanja borcev NOV. Ker sodi urejanje večine socialnih problemov v pristojnost občin, so bile pri vseh občinskih skupščinah ustanovljene komisije za vprašanja borcev in vojaških vojni invalidov. Pri združenjih borcev in VVI po občinah pa urejajo socialne zadeve članstva posebne komisije.

Tudi pri predsedstvu ZZB NOV Slovenije obstaja komisija za socialna in zdravstvena vprašanja borcev. Zaradi obsežnosti problematike, katere urejanje sodi v področje te komisije, ima štiri skupine. Prva urejuje splošne socialne zadeve borcev, druga zdravstvene zadeve, tretja skrbi za izobraževanje borcev, a delo četrte skupine se nanaša na skrb za otroke padlih, umrlih in še živčih borcev.

Za razliko od komisij pri občinskih združenjih in pri občinskih skupščinah, ki se v glavnem ukvarjajo z urejanjem posameznih primerov, je naloga komisije pri predsedstvu ZZB NOV Slovenije, da daje pobudo za sprejemanje zakonov in drugih predpisov za urejanje socialno-ekonomske in zdravstvene problematike borcev in skrbi tudi za izvajanje vseh teh predpisov. Pri tem drugem delu svoje dejavnosti pa se tudi ta komisija srečuje s prenekaterimi konkretnimi primeri.

Med pomembne pridobitve pri skrbi naše socialistične skupnosti za nekdane borce moramo vsekakor prišteti zakon o posebnem dodatku za zaposlene borce. V letu 1965 je bila po določilih zveznega zakona osnova tega dodatka zvišana na 49.200 starih dinarjev, a po posebnem zakonu za SR Slovenijo znaša ta osnova 68.000 starih dinarjev. Če k temu dodamo še podatke iz evidence komisije pri predsedstvu ZZB NOV Slovenije, da v Sloveniji uživa ta dodatek 4422 nekdanih borcev, potem zve-mo, kako pomemben prispevek k izboljšanju ekonomskega stanja borcev predstavlja omenjeni zakon!

Priporočiti je še treba, da se pripravlja valorizacija tega dodatka za leto 1966, kar pomeni, da se bo še zvišal in da se bodo torej zvišali tudi osebni dohodki omenjenih 4422 in morda tudi še nekaj več borcev.

V zvezi s tem velja omeniti tudi upokojene borce, katerih pokojnine so prilagojene višini dodatka za zaposlene. Vseh upokojenih borcev, ki

imajo priznano svojstvo pred 9. 9. 1945, je bilo v letu 1965 skupno 15.776. Od tega pa jih je le 2637, katerih pokojnine so bile višje od tistih, ki so v skladu z dodatkom za zaposlene borce in ki so lani znašale 59.700 starih dinarjev za udeležence NOB od 1941. leta. Skupno z letošnjo prilagoditvijo pokojnin zvišanim življenjskim stroškom bo zvišan tudi ta znesek. Naglasiti je treba tudi, da vodstva nekaterih delovnih organizacij vse preveč silijo posamezne borce, naj zaprosijo za upokojitve, ker zaradi dodatka ne bodo v ničemer oskudovali. Takta stališča pa močno škodijo nekdanim borcem. Upoštevati je namreč treba psihološki vpliv, ki ga ima upokojitve na še krepkega in za delo sposobnega človeka, ki ga moralno prisilijo, da zaprosi za upokojitve. S tem ga izločijo iz delovnega procesa, od dela — prepustajo ga brezdelju in vsem njegovim kvarnim posledicam.

Med pridobitve, ki vplivajo na ureditve socialnih in ekonomskih razmer mnogih udeležencev NOB, sodijo vsekakor tudi priznavalnice. V letu 1965 so po občinah dodelili 1618 novih stalnih priznavalnic, katerih število je s tem naraslo lani do avgusta na 5749. Komisija za socialno-zdravstvena vprašanja borcev pri ZZB NOV Slovenije pa si prizadeva spodbuditi občinske skupščine, da bi tudi priznavalnice usklajale z dvigom življenjskih stroškov in predvsem, da bi preprečila eventualne namere po njihovi ukinitvi.

V zvezi z dodeljenimi priznavalnimi opozarja komisija tudi na kakih 200 borcev za severno mejo v letih 1945/1949, ki naj bi jim zaradi njihovih zaslug in zaradi slabih socialnih in ekonomskih razmer zagotovili priznavalnico, kot je to storila občina Maribor-Center.

V območje dela komisije sodi tudi skrb za redne zdravstvene preglede borcev, prizadevanje za uveljavitev predloga ZZB NOV Slovenije za priznanje posebnega statusa borcem NOV iz Slovenskega Primorja, ki ga proučuje predsedstvo ZZB NOV Jugoslavije in bo o njem razpravljalo na svoji prihodnji seji. Pri vsem tem pa ne gre prezreti, da komisija pomaga urejevati posebno dobro posameznim borcem, zlasti kmetom. To je še posebno potrebno sedaj, ko je samo še letos čas za uveljavitev te pravice.

Znano je, da so že pred leti izvedli v organizacijah borcev širom po Sloveniji res uspešno akcijo za strokovno usposabljanje borcev. Kljub temu pa je ostalo med borci še precej takih, ki takratne prilike niso izkoristili. Zato komisija v sporazumu z Dopisno delavsko univerzo organizira razne tečaje in v vsem pomaga borcem, ki žele pridobiti primerno šolsko izobrazbo. O tem so obveščena tudi predsedstva občinskih združenj.

V programu dela komisije za socialna in zdravstvena vprašanja borcev za leto 1966 so zajete prav vse navedene zadeve skupno s podrobnostmi njihove-

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

...koliko ladij je imela mornarica NOVJ?

Mornarica NOVJ je bila ustanovljena 15. oktobra 1943. Takrat je prišlo tudi do razdelitve obale na šest sektorjev, vsak sektor (razen prvega in šestega) pa je imel po eno ali več flotilj. Največ

Ali veste...

ladij je imel 4. pomorski obalski sektor, saj je tam bilo težišče našega pomorskega udejstvovanja. Razen sektorske flotilje, ki so jo sestavljale večje, tako imenovane »oborožene ladje«, so imeli še Viško, Hvarsko, Braško in pomožno flotiljo. Te niso imele »oboroženih ladij«, temveč le po kakih pet patruljnih čolnov.

Po kapitulaciji Italije je bilo v naši mornarici 20 »oboroženih ladij«, kakih 60 patruljnih čolnov, 12 motornih splavov in kakih 10

Nekaj mesecev po končani drugi svetovni vojni so zavezniki imeli v rokah že skoraj vse nacistične poglavarje. Niso pa si bili edini v tem, kaj naj store z njimi. Stalin je za 50.000 vojnih zločincev zahteval smrt, medtem ko je bil Churchill celo proti temu, da bi jih poslali pred vojno sodišče.

z nacističnimi zločinci

V Veliki Britaniji in Franciji so bili čedalje bolj vznemirjeni. Mar ni to sojenje meč z dvema reziloma? Spomnimo se, da so s hitlerjevsko vlado dolga leta imeli diplomatske, da, skoraj prijateljske odnose. Sedaj pa se bi utegnile pripetiti, da jim bodo pred mednarodnim sodiščem in pred novinarji z vsega sveta očitali, kako so imeli opravka s tolpo zločincev.

Izgnanstvo na samotni otok

Predlogu, naj bi jih postavili pred sodišče, se je najprej

Zakaj sojenje v Nürnbergu?

Jackson pa je vedel odgovoriti tudi na to vprašanje. V statutu so vključili določbo, da se morajo obtoženci med obrambo omejiti le na zadevo, za katero so obtoženi. Razen tega pa Hitlerjevi pogovori z nemškimi generali nedvomno dokazujejo napadalni značaj nemških načrtov in zato ne bodo preveč pogrešali definicije o agresiji.

Kar zadeva odgovornost, predvsem osebno odgovornost, ni bilo težav, denimo, s primerom Göringa. Teže pa je bilo,

lovno področje. To dejstvo pa po ameriški razlagi že zadostuje za obtožbo.

Tako so se zavezniki počasi sporazumeli, čeprav po mnogih razpravah in prepirih glede vseh najpomembnejših vprašanj in problemov. Dogovorili pa se je bilo treba še o tem, v katerem mestu naj bo sojenje nemškimi vojnimi zločinci. Sovjetska zveza je predlagala London ali Berlin, Angleži pa so bili za München. Jackson ni rekel ničesar, temveč je med dvema sestrjama z letalom skočil v Frankfurt in se tam posvetoval z generalom Clayom, ki je takrat bil pomočnik guvernerja ameriške cone v Nemčiji.

»Veste da kako nemško mesto, kjer bi bilo dovolj prostora za sojenje: velika sodna dvorana, zapor, stanovanja za osebe in novinarje?« ga je vprašal. »Seveda,« je general odgo-

Kaj narediti

sestalo v Berlinu. Obtoženci so še istega dne prešli vsak svojo obtožnico. To so bile prave znanstvene razprave v 25.000 besedah v štirih poglavjih:

1. **Zarota.** Obtoženci so pripravili načrt o prevzemu popolne oblasti, ki so ga skupno izvajali, prav tako pa so kasneje skupno izvajali tudi zločine.

2. **Zločini proti miru.** Obtoženci so v 64 primerih prelomili 34 mednarodnih pogodb, začeli napadalne vojne in povzročili svetovni spopad.

3. **Vojni zločini.** Obtoženci so odredili ali dovoljevali množične umore, mučenje in zasužnjevanje milijonov delavcev in gospodarsko ranjanje.

4. **Zločini proti človeštvu.** Obtoženci so preganjali svoje politične nasprotnike, prav tako pa tudi rasne in verske manjšine ter uničevali celotne etnične skupine.

Vendar obtožnice niso bile samo navadni pravni dokumenti. V njih je bilo vse polno skoraj neverjetnih in tako gnusnih podrobnosti, da so po svojih strahotah prekašale plodove vsake domišljije.

Obtožnica

Predvidevali so namreč še vrsto sodnih procesov. Sovjetska zveza je menila, da je treba pred sodišče spraviti vsaj 200.000 raznih zločincev. Zedinili so se v tem, da jim bodo sodili po skupinah.

Osemnajstega oktobra 1945 se je Mednarodno sodišče prvič

ZAKAJ JE OSVOBODILNO GIBANJE V JUŽNEM VIETNAMU — KLJUB AMERIŠKI PREMOČI V VOJNI TEHNIKI IN LJUDEH, KI JE NA NEKATERIH PODROČJIH CELO VEČJA OD ONE V DRUGI SVETOVNI VOJNI IN KASNEJE V KOREJSKI VOJNI — ČEDALJE MOČNEJŠE, SE NENEHNO ŠIRI IN DOSEGA NOVE POLITIČNE IN VOJAŠKE ZMAGE? • NA TO VPRAŠANJE ODGOVARJA POLKOVNIK JANKO SKENDŽIČ V ČLANKU, KI GA JE PRED KRATKIM OBJAVILA »NARODNA ARMIJA« POD NASLOVOM

Organizacija in oblike boja

Osvobodilni boj južnovietnamskega ljudstva je pravzaprav reagiranje na vojaško politične dogodke v tej državi, ker se saigonski režim, ki ga podpirajo tuje sile, ni oziral na ženevski sporazum in je izvajal politiko, ki ni bila v skladu s koristmi ljudstva.

Poglaviti cilji boja so naslednji: prenehanje bojev v Južnem Vietnamu, umik vseh tujih čet iz države in vzpostavitev nevtralnih držav v Indokini — Vietnamu, Kambodži in Laosu.

Za uresničitev teh ciljev so predvideli štiri obdobja:

• Prvo in drugo obdobje je obsegalo udejstvovanje manjših skupin z nalogi, da zbirajo orožje in opremo ter se združijo v gverilске odrede, ki naj bi delovali po vsej državi in pripravili razmere za prehod na višjo vojaško organizacijo.

• V tretjem obdobju je prišlo do večjih regularnih enot in obsežnejših vojaških operacij, da bi s tem dosegli še večji vpliv na ljudske množice. Red-

ne enote so ustale sredi 1964. leta. V četrtem obdobju naj bi prišlo do splošne ofenzive in popolne osvoboditve države.

STRATEŠKA NAČELA

V skladu s cilji so objavili tudi poglavitna strateška načela: razvijanje gverilskega načina vojskovanja z manjšimi enotami, frontalno vojskovanje pa naj bi bilo le izjemen primer; dejavnost enot razširiti po vsem državnem ozemlju, vendar predvsem zunaj mest, da bi sovražnika čim bolj razdrobili in ga uničevali po delih; začeti splošno ofenzivo in osvoboditi vso državo, brž ko bodo nastale ustrezne razmere in zadovoljivo razmerje sil. Poglaviti cilji pa so sovražnikova živa sila in materialna sredstva.

Velik pomen pripisujejo teritorialni komponenti delovanja, saj ta omogoča prisotnost osvobodilnih sil v vsakem kraju. Kaže, da se osvobodilne sile izogibajo osvajanju večjih naselij predvsem zato, ker bi jim to v sedanjem obdobju povzročalo ekonomske in druge težave.

VOJAŠKE FORMACIJE

Kar zadeva organizacijo osvobodilnih sil, poznamo štiri vrste vojaških formacij: enote redne vojske, ki jih sestavljajo polki (brigade) in samostojni bataljoni — vendar s težiščem na bataljoni; krajevni teritorialni gverilski odredi; krajevni gverilski odredi — milica, sestavljena iz ljudi, ki sicer obdelujejo svojo zemljo, po potrebi pa postanejo vojniki; diverzantske skupine. Imajo pa tudi organizirane enote vojne mornarice in rečne flotilje.

Ni pa natančnih podatkov o številčni moči osvobodilnih sil. Menijo, da je v regularnih enotah kakih 50.000 do 60.000 borcev in 120.000 do 150.000 borcev v raznih drugih enotah.

Iz vseh podatkov, tudi iz ameriških, je videti, da gre za zelo dobro organizirane, opremljene in disciplinirane enote z izrednimi bojnimi lastnostmi, zlasti kar zadeva redne enote. Izpopolnjujejo se predvsem iz vrst prostovoljcev. Ko ocenjujejo medsebojno številčno razmerje, posebej omenjajo prednosti, ki jih imajo osvobodilne sile v primerjavi z nasprotnikom zlasti glede bojne morale in taktike — v tem, da se znajo prilagoditi stvarnim razmeram in vzdušju v džunglah, da znajo ravnati z orožjem, da jih množično podpira ljudstvo itd. Vse to nadomešča njihovo slabost glede številčnega stanja in vojne tehnike in spreminja splošno razmerje sil v njihovo korist.

NOVI KADRI IZ VRST BORCEV

Kader prihaja iz vrst borcev. Starešine navadno volijo, nato pa jih pošljejo na osvobodeno ozemlje v dobro organizirano oficirsko šolo.

Zelo malo podatkov imamo o načinu vodenja osvobodilnih enot. Vemo le to, da imajo razen vrhovnega poveljstva še nižje komande. Ves Južni Vietnam je razdeljen na sedem vojaških con. Osvobodilne sile nadzirajo štiri petiče vsega Južnega Vietnama in to poteka organizirano življenje na vseh družbenih področjih.

Osvobodilno gibanje prejema — po izjavi predsednika prezidija CK Narodnoosvobodilne fronte — pomoč od severnih bratov in od mnogih socialističnih in drugih držav z vseh celin.

OSNOVNA ENOTA JE BATALJON

Čeprav primanjkuje podatkov o formacijah osvobodilnih sil Narodnoosvobodilne fronte, je znano, da imajo redne enote samostojne bataljone in polke (brigade) kot svoje največje enote, da so trojne formacije in da so vanje vključene tudi rodovske enote. Osnovna enota je samostojni bataljon, ki ima 200 do 700 mož. V bataljonu imajo razen pehotnih čet tudi četo s težkim orožjem z minometi, breztrajnimi topovi in mitraljezi.

Polkovnih formacij je manj, je pa v njih po 900 do 2000 mož. V polkih imajo razen pehotnih bataljonov tudi samostojne čete: za zvezo, inženirsko, artilerijsko, minometno, sanitetsko, ogledniško, zaledno itd. Število težjega orožja je odvisno predvsem od tega, koliko ga zalepijo pri sovražniku.

Gverilski odredi so udarne skupine, v katerih je 30 do 50 borcev. Moč krajevnih gverilskih odredov je zelo različna in je odvisna od velikosti naselja. Še manjše so diverzantske skupine.

Formacija osvobodilnih enot ima predvsem naslednje značilnosti: to so zelo gibljive, sorazmerno dobro oborožene in številčno manjše enote, katerih bojna vrednost je zelo velika, ki se lahko hitro pojavijo na vsakem kraju in ki učinkovito delujejo po vsej državi.

V NASLEDNJI ŠTEVILKI:

Oborožitev in oprema osvobodilnih enot — Nekateri značilnosti njihovega delovanja — Obramba pred zračnimi napadi — Dosedanji rezultati vojne.

Fotografija z vprašajem

K »Fotografiji z vprašajem«, ki je izšla v 41. lanskim številki našega lista dne 19. oktobra, nam je poslal tovariš Rado Jurjevčič z Vrhnike, Ljubljanska 21, naslednje pojasnilo: Fotografija je nastala v zimskih mesecih 1944 ali 1945 v okolici Babnega polja na Notranjskem, predstavlja pa osebe kurirske postaje. Prvi z leve proti desni je Milan Per s Sinje gorice pri Vrhniki, drugi je Martin Petje-Igor iz Oplotnice pri Mariboru, tretji pa sem jaz, Rado Jurjevčič-Pik

pomožnih ladij. Do konca vojne je bilo uničenih 10 »oboroženih ladij« (5 Nemci, 2 Britanci, 3 pa so se potopile v nesrečah), 15 patruljnih čolnov (11 Nemci, 2 Britanci in 2 v nesrečah) in 1 pomožna ladja (bolniška ladja »Marin«, ki so jo potopili Nemci).

...kdaj so enote NOVJ zaplenile prve tanke?

Naše enote — Kragujevski in Čačanski partizanski odred — so prve štiri tanke zaplenile že jeseni 1941. leta v bojih pri Gornjem Milanovcu. Dva tanka so takoj poslali v napad na Kraljevo. Nemci so ju sprva imeli za svoja in so ju spustili v mesto, tanka pa sta jih nepričakovano začela obstreljevati z mitraljezi in topovi. Ko pa je kasneje sovražnik prešel v ofenzivo, so naši ob umiku uničili vse svoje tanke, da se jih ne bi sovražnik ponovno polastil.

Konec novembra 1941 je Grahovski bataljon Nikšičkega odreda pri Vilusu zaplenil tri tanke in jih takoj uporabil v bojih z italijansko kolono, ki se je blizala iz Dubrovnika.

Dva meseca kasneje, januarja 1942, je hrvaški bataljon »Ognjen Prica« zaplenil v bojih na Ljubovcu dva, kasneje pa še en tank, iz katerih so nato sestavili prvi tankovski vod na Hrvaškem. Te tanke so uspešno uporabljali v mnogih bojih, zlasti pa v napadu na Udbinu, ko so tanki utrli svoji pešadiji prehode čez žične ovire v notranjost ustaške postojanke.

Število zaplenjenih tankov je bilo čedalje večje, tako da so že marca 1943 lahko ustanovili tankovsko četo 1. korpusa, po kapitulaciji Italije pa že več tankovskih bataljonov, med njimi tudi tankovski bataljon Glavnega štaba NOV in PO Slovenije.

uprlo britansko zunanje ministrstvo. Nato so se jim pridružili še Francozi. Kar zadeva Ruse, so še nadalje vztrajali na skupnih in množičnih usmritvah.

Eden izmed sodelavcev Anthonyja Edena je tedaj predlagal, naj bi z nacisti storili isto, kot so nekoč z Napoleonom. Ni jim treba ne soditi in ne ustreliti, temveč izgnati na kak samotni otok. Nato se je nenadoma oglasil Washington:

»Mi, Američani, zahtevamo sojenje!«

Kljub temu pa so se še vrтели v krogu, dokler ni prišel nekdo, ki je znal spretno, potrpežljivo, odločno in nasmejeno razvozlati to težko vprašanje. To je bil Robert Jackson, sodnik v vrhovnem sodišču Združenih držav Amerike, ki je prepotoval po nalogu predsednika Trumana vso Nemčijo, v Parizu in Londonu pa imel tajne razgovore.

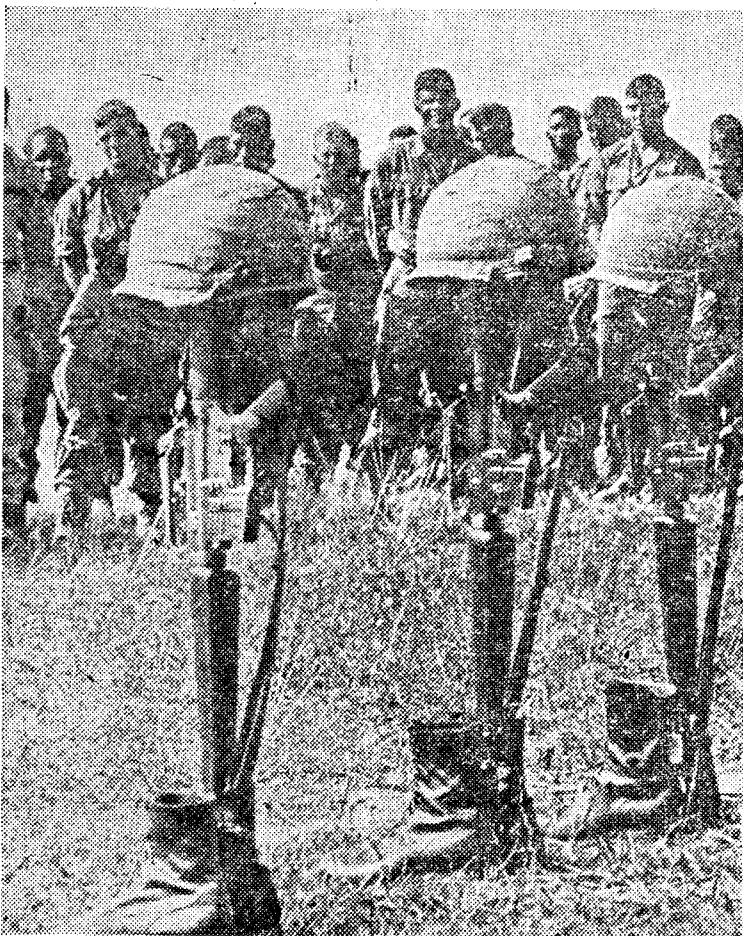
Dva meseca kasneje se je Jacksonu posrečilo zbrati predstavnike štirih velikih sil, da bi naposled prišlo do končne odločitve. Posvet pa se je začel tako slabo, da je vse kazalo na popoln neuspeh. Bilo je nekaj vprašanj, ki so jih imeli že za skoraj nerešljiva:

1. Na kakšno stališče naj se sodišče postavi, če bo nemška obramba obtožila še druge države za agresivno vojno in vojne zločine?

2. Kako zagovarjati obtožbo proti nekaterim osebam, katerih dela s pravnega stališča ni moč okvalificirati kot zločine?

ko je šlo za strokovnjake. Vzemimo primer finančnega strokovnjaka Schachta, ki se ni udeležil nobenega zločinskega dejanja. Zato je Jackson predlagal, naj bi sprejeli ameriško gledišče:

— Schacht je bil sodelavec hitlerjevskih zločincev, čeprav se je omejeval le na svojo de-

Le o čem neki razmišljajo vojak 101. zračno-desantne brigade ob pogledu na zapuščeno njihovih padlih tovarišev, za katerimi so ostale samo čelade, čevlji in puške?

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

ČLOVEK

ki je prvi prebil
»toplotni zid«

Kolesa ogromnega letala »Boeing P-50« so se začela vrteti. Velikan je čedalje hitreje drvel po betonski stezi, pod trupom pa mu je, ko da bi bilo prilepljeno, viselo majhno belo letalo »Bell X-2«. Mladič zraven matere! Toda, to ni neobglen mladič, temveč močan stroj, ki je pripravljen, da ga orjak odnese dovolj visoko in da tam pokaže, kaj vse zmore.

V neprodušno zaprti kabini tega malega letala sedi, krepko privezan in z marsovsko čelado na glavi, polkovnik Frank Everest, eden izmed najboljših ameriških letalcev. Čeprav je miren, se polkovnik Everest ne počuti najbolje.

»Je vse v redu, polkovnik?« zasliši pilotov glas.

»Da,« je tiho odgovoril.

Nato se je njegovo letalce začelo tresti. To je nekoliko

27.000 metrov. Še noben človek ni letel tako visoko.

Polkovnik je pritisnil vzvod. »Bell X-2« se je zravnil, nato pa povsili kljun navzdol in zdrvel proti zemlji. Tedaj se je letalo narahlo streslo. Prebilo je zvočni zid. Potem se je pomirilo in drvelo naprej. Pogledoval je na brzinomer, katerega kazalec se je naglo premikal. Minila je poldruga minuta. Na voljo ima še štiri in pol minute. Motor je rjovel, hitrost pa je še nadalje naraščala. 2000 kilometrov na uro... Predmeti se na zemeljski površini tako počasi premikajo, ko da bi letel 1000 metrov visoko in s hitrostjo 200 kilometrov na uro.

Mar res postaja topleje? Dobro ve, da sedaj njegovi tovariši sede za radarji in natančno merijo, s kakšno hitrostjo leti. Premaknil je še en vzvod. »Bell

Roka mu je kar sama zašla proti rdečemu gumbu. Če bi zanj pritisnil, bi ga v hipu vrglo s kabino vred iz letala. Po obrazu mu je drsel znoj, ki pa ga ni mogel obrisati, ker je bila vmes čelada.

Letalo je še vedno povečevalo hitrost. Njegova moč je enaka pogonski moči kakšne čez-oceanske ladje, 3,4 maha..., 3,5 maha! Hrbet se mu je kar prilepil na naslonjalo.

Pogleda na uro. Ostalo mu je še 55 sekund. Mora vzdržati. 3,5 maha, 3,8 maha... Zunanja temperatura znaša 650, notranja pa 102 stopinj C.

Misli, da bo zgorel. Še 30 sekund. 3,8 maha, 4,0 maha... Več kot 4000 kilometrov na uro! Če bi sedaj pred njim letela kaka granata, bi jo prehitel s hitrostjo 600 kilometrov na uro.

Temperatura v kabini se je dvignila že na 110 stopinj. Začel je medleti. Izključil je vžig in pritegnil vzvod. Da bi le zmanjšal hitrost in prišel iz tega pekla!

Temperatura se je počasi nizala. To mu je bilo najvažnejše. Šele potem se je spomnil, da je dosegel skoraj neverjeten uspeh. Bil je zadovoljen in srečen.

Ko se je s »polževo« hitrostjo 400 kilometrov na uro dotaknil tal in se kmalu nato ustavil blizu hangarjev, so prihiteli njegovi tovariši in mu že od daleč vzklikali:

»Čestitamo! Presedel si 2500 milj, to pa je več kot 4000 kilometrov na uro...«

Polkovnik Everest se je zadovoljno smehljaj in jim pomahal, saj je bil nadvse srečen, da je spet med svojimi tovariši.

Na prednji straži

Odtlej so fašisti nepričakovano vdirali v posamezne vasi ter tam pretepal napredne ljudi in požigali stavbe, v katerih so imele svoje prostore razne nasprotne jim organizacije. Zato so morali tudi delavci spremeniti svojo taktiko. Umaknili so se iz predmestij Gorice v vasi in jih stražili noč in dan. V oboroženem oddelku, ki je varoval Vrtojbo pred fašističnimi napadci, je bilo kakih šestdeset vaščanov. Ker pa fašistov še po šestih dneh ni bilo na spredel, so stražo opustili, orožje pa poskrili.

Fašistični teror je postajal čedalje hujši. Prešlo je že v navado, da so italijanske oblasti pred vsakim delavskim ali fašističnim praznikom pozapirle vse znane jim komuniste, po nekaj dneh pa jih spet izpustile. Kljub temu pa je komunistična stranka imela v Vrtojbi čedalje več pripadnikov. To se je najbolje videlo ob občinskih volitvah 1924. leta, ko je kandidat komunistične stranke dobil le nekaj glasov manj od kandidata slovenske nacionalistične stranke. Fašistična stranka je dobila samo en glas: zanj je volil le tamkajšnji učitelj. Ignac Soban, ki je bil izvoljen za župana, je na tem položaju ostal le kratek čas: kmalu nato so Italijani odstranili vse slovenske župane, namesto njih pa imenovali fašistične komisarje.

Čeprav so italijanske fašistične oblasti vse načrtneje omejevale pravice slovenske narodnostne manjšine in preganjale napredno delavstvo (1924. leta so prepovedali delovati »Ljudskemu odboru« dve leti kasneje pa prosvetnemu društvu »Napredku«, medtem ko so komunistično stranko Italije prepovedali 1927. leta), so se vrtojbski komunisti sestajali in delovali — sprva polilegalno, nato pa povsem ilegalno — vse do konca fašističnega režima 1943. leta.

KAPITULACIJA FAŠISTIČNE ITALIJE

Ko se je 8. septembra 1943. leta po vasi razširila novica o kapitulaciji fašistične Italije, sprva tega ni nihče verjel. Ko pa so zvedeli, da slovenski partizani v Gorici osvobajajo iz zaporov ujetnike, so vaščani v silnem navdušenju začeli razobešati slovenske zastave. V vasi še nikoli dotlej ni bilo tako prazničnega razpoloženja kot tega dne.

Prota večer so se v vasi in po bližnjih gričih pokazali partizani. Ponoči n nihče spal. Kmetje so iz skladišč, pred katerimi so še vedno stale italijanske straže, začeli voziti v vasi najrazličnejši material in so tako spremenili Vrtojbo v eno samo ogromno skladišče z vojaškimi potrebščinami. Po dvoriščih je bilo polno orožja, municije, razstreliva, uniform, obutve, odevi, živil itd.

Naslednjega dne, ko so ustanovili odbor OF, je bilo delo že bolj načrtno. Moški so se do zob oborožili. Pokalo pa je na vseh koncih in krajih, saj je vsakdo hotel svoje orožje tudi preskusiti.

Ko pa se je 11. septembra zgodaj zjutraj skozi Vrtojbo umikal neki bataljon italijanskih alpincev, mu je zastavilo pot devet oboroženih vaščanov in ga prisililo, da so pripadniki tega bataljona odložili vso opremo in orožje na tla ter goloroki nadaljevali pot proti Italiji.

Potem ko so vaščani izpraznili skladišča na letališču, so začeli z brzostrelkami in puškami obstreljevati še letala in so jih dvanaest uničili, mnogo pa poškodovali.

VASKA ZAŠČITA V BOJU Z NEMCI

Medtem so v Gorico prišle nemške okrepitve in začele pritiskati tudi v bližnjo okolico. Nekateri sovražnikove enote so prispele tudi v Standrež in se nastanile v tamkajšnjih vojašnicah. Ljudje so kmalu uvideli, da so njihovi upi o koncu vojne še prezgodnji in da se bo treba z okupatorjem še pošteno boriti. Zato so se začeli pripravljati na odhod v hribe nad vasjo, odkoder bi se laže upirali sovražnikovim napadom.

Tako so enote vaške zaščite zasedle položaje od hriba nad mlinom pa do nekdanjega Kocovega posestva, kjer so se začeli položaji rednih partizanskih enot Goriške brigade, medtem ko je na levem krilu imela položaje vaska zaščita iz Bilja.

Vrtojbsko vasko zaščito sta sestavljali dve četi s 144 borci, ki so bili med drugim oboroženi z dvema težkima mitraljezoma in šestimi puškomitraljezi. Njihovo število pa se je neprestano večalo, saj so se jim v kasnejših dneh pridružili še mnogi fantje iz Standreža in Furlanije, prav tako pa tudi tisti, ki so se vračali iz italijanskih zaporov in koncentracijskih taborišč.

Sovražnik je skušal vdreti v vas že 13. septembra. Tega mu ni bilo moč preprečiti, saj je imel oklopne avtomobile in tanke. Iz vasi je na vso moč obstreljeval partizanske položaje na gričevju, napadel pa jih ni in se je v popoldanskih urah spet umaknil.

Do mnogo hujšega boja pa je prišlo na desnem krilu z drugim bataljonom Goriške brigade, ki je imel položaje od opekarne v gornjem delu vasi pa vse do vrha hriba sv. Marka. Ko se je sovražnik skušal med Vrtojbo in Sempetrom prebiti in vdreti v zaledje naših enot na tem gričevju, je naletel na hud odpor borcev 2. bataljona. Ob tej priložnosti je imel sedemnajst mrtvih in mnogo ranjenih, bataljon pa je imel le enega borca laže ranjenega.

S TOPOVI, TANKI, OKLOPNIMI AVTOMOBILI...

Do ponovnega nemškega napada je prišlo 15. septembra. Najprej se je oglasilo sovražnikovo topništvo, ki je s hkratnimi salvami obstreljevalo iz Sempetra cilje na vrtojbskem gričevju in okrog sv. Marka. To je trajalo od osmih do enajstih, nato pa je sovražnikova pehota ob podpori tankov krenila v napad. Daleč pa ni prišla, ker jo je še pred griči zadržal hud ogenj borcev 2. bataljona Goriške brigade in vrtojbske vaške zaščite. Naposled so se Nemci umaknili.

Po tem boju so iz enot vaške zaščite ustanovili 3. bataljon Goriške brigade, katerega komandant je postal Cvetko Faganel, politični komisar Jože Čučič, njegov namestnik pa Jordan Gorjan.

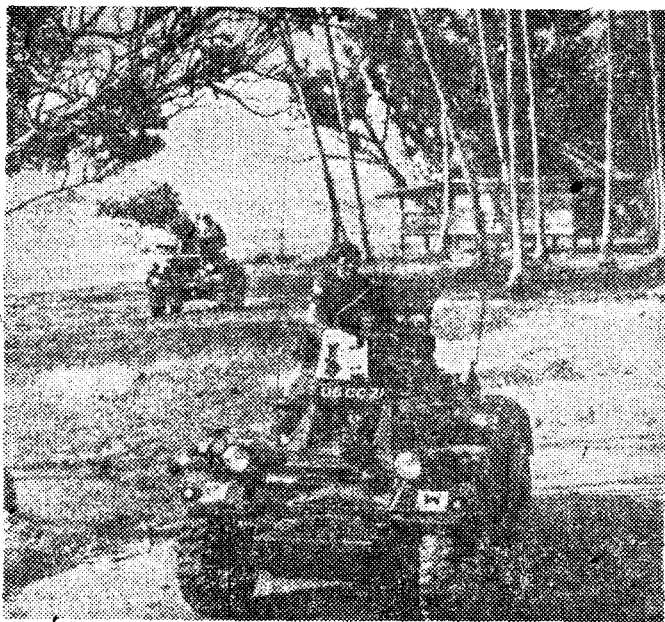
Tretjič so Nemci krenili v napad 19. septembra. Tudi takrat so najprej štiri ure s topovi obstreljevali Staro goro in nato prešli ogenj na vrtojbsko gričevje. Granate so ubile sedem borcev iz 2. bataljona, medtem ko je bil v 3. bataljonu le en borec laže ranjen v glavo. Po končanem artilerijskem ognju je sovražnikova pehota s tanki krenila v napad, vendar nekoliko drugače, kot je to bilo štiri dni poprej. Medtem ko je pehota pritiskala iz vasi proti gričevju, so se sovražnikove oklopne enote v spremstvu pehote prebijale po dolinah v osrčje gričevja, tako da je ena izmed njih obkoljevala Bilje, Bukovico, Volčjadrago in Sempeter, druga je prodirala pri opekarini v gornjem delu vasi, tretja pa pod Komencelom — vse z namenom, da bi partizanske enote, ki so se branile na teh položajih, obkolili, razbili in uničili.

Vodstvi 2. in 3. bataljona sta sovražnikov manever hitro sprejela in ukazali umik prek bukovskih njiv in reke Vipave v Renče. Sovražnik je na tem sektorju ostal več dni. Ko pa se je naposled le umaknil, so vaščani pohiteli z živili in obvezami v gričevje, da bi ranjenec nudili prvo pomoč. Vsa njihova skrb pa je bila odveč, saj bataljona med bojem in umikom nista imela nobenih izgub.

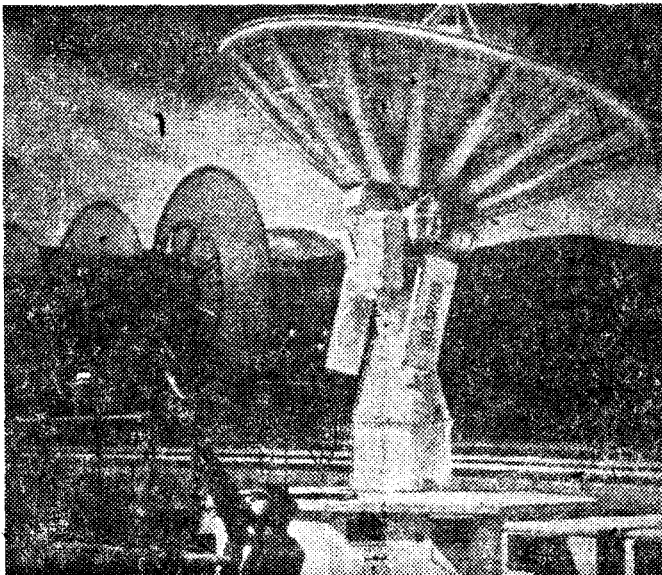
Tretji bataljon je še nadalje ostal na levem bregu Vipave z nalogo, da Nemcem prepreči prodor onstran reke. Tistega dne je bilo v bataljonu že 176 borcev. Nemci so se 21. septembra res skušali prebiti v Renče, vendar le z manjšimi oddelki, ki jih je bataljon zlahka zavrnil.

(NADALJEVANJE)

FOTO S PODPISOM

V SEVERNEM BORNEU se vedno ni miru. Pogosto prihaja do bojev med uporniki in vladnimi enotami, ki jim pomagajo tudi britanske oklepne enote

TAKTIČNA BALISTIČNA RAKETA, ki jo vidimo na sliki, je sestavni del oborožitve sovjetskih kopenskih enot. Dolga je deset metrov, leti pa do 45 kilometrov daleč

PROTIPODMORNIŠKI HELIKOPTERJI spadajo med oborožitve britanskih 2500-tonskih fregat tipa »tribal«. Fregate te vrste imajo na jamborih antene opazovalnih radarjev, s katerimi lahko pravočasno odkrijejo približevanje nasprotnikovih letal

neprijetno, vendar je že navažen na to. Misli mu je pretrgal pilotov glas:

»X-čas manj 60 sekund... Nadzvočni lovci, ki nas spremljajo, so že tu. Višina 36.000 čevljev. Smer...« daje pilot podatke. »X-čas manj 45 sekund.«

Frank Everest je prijel za vzvod krmila. Kar odleglo mu je. Strmel je v mnoge instrumente, ki jih je imel pred seboj.

»Ste pripravljeni, polkovnik.«

»Da.«

»X-čas manj deset, devet, osem..., štiri, tri, dva, ena, nič.«

»Bell X-2« se je odlepil od »matere«. Bleščeča svetloba je s tako silo vdrla v kabino, da je Frank Everest moral zamažati, ko je premaknil vzvod, da bi se čimbolj oddaljil od letala, ki ga je dvignilo do tu. Nato je zagledal obrise spremeljalnega letala.

»Leva stran v redu... Desna stran v redu...«

»Pazite! Sedaj bom vžgal.«

Zdelo se mu je, ko da bi ga kdo izstrelil iz topovske cevi. Zatutilo je, ko da bi se odprla peklena vrata. Slišal je le tujenje, pred sabo je videl temne lise, noge pa so mu bile težke kot iz svinca.

Stroj je drvel proti nebu, ki je postajalo čedalje temnejše. Pozorno je ogledoval instrumente. Letel je s hitrostjo enega maha, bil pa je vse višje: 45.000, 75.000 čevljev... Zanimivo bi bilo vedeti, kako visoko bi letel njegov stroj, če bi dovolil, da se neprestano dviga. Pogledal je ven. Nebo je bilo temno modro, opazil pa je tudi že prve zvezde. 80.000... 85.000 čevljev... To je že več kot

X-2« drvi še hitreje: 2,8 maha..., 3 maha! V kabini je že pošteno vroče. Zivo srebro se je dvignilo na 65 stopinj, čeprav bi hladilne naprave, ki jih ima v letalu, zadostovale za večjo hladilnico.

Sierra Nevada je ležala pod njim kot kos zarjavele pločevine. Vendar je komaj razpoznavna. Ozira se po instrumentih. Zunanja površina letala se je segrela na 500 stopinj. Kaj pa, če se steklo stopi?

TEKSTILNA TOVARNA

MOTVOZ IN PLATNO

GROSUPLJE

IZDELUJE IN PRODAJA SVOJE KAKOVOSTNE PRVOVRSTNE IZDELKE:

konopnene in polkonopnene tkanine, impregnirano platno za avtomobilsko pregrinjala, platno za nahrbtnike, salonsko jadrino in kanafas, tiskane dekorativne stanične tkanine, vse vrste motvoza in vrvarskih izdelkov

IZDELKI LASTNE KONFEKCIJE:

namizni prtji, namizne garniture, brisače in kuhinjske krpe, vse je izdelano iz prvovrstnega polkonopnjenega platna v raznih barvah

Dobava takojšnja. — Cene solidne.

Vtisi s poti po Grčiji

Grčija, naša najjužnejša sosedka, ki ima kakšnih osem milijonov prebivalcev, živi precej razgibanu politično življenje. To pa ne samo zaradi zunanjih vplivov, kot je na primer zaostrovanje odnosov s Turčijo glede Cipra, pač pa tudi zaradi notranjih razmer, ki niso preveč rožnate. Popotnik, ki se mi-mogrede znajde sredi Aten, sredi političnega, gospodarskega in finančnega središča Grčije, sredi labirinta milijonskega mesta, marsikaj lahko primerja z razmerami tu in drugod.

Od dneva, ko so vrgli Papandreouovo vlado, so stavke v Grčiji zelo pogoste. Oba dneva, t. j. 17. in 24. decembra, ko smo se mudili v Atenah, pa sta bila popolnoma mirna. Le nekaj dni prej pa je v Pireju in Atenah 24 ur stavalo okoli 10.000 bančnih uradnikov, ki so zahtevali 25 % višje plače. Peki so začeli stavkati že 4 dni prej, da bi dosegli boljše delovne pogoje in plače. V glavnem stavkajoči dosežejo svoje želje, saj je težko živeti s starimi plačami, ko pa cene naraščajo in vrednost drame padla. Najboljši pregled nad gibanjem vrednosti drame v odnosu do funta šterlinga in dolarja pa imajo seveda bančni uradniki. Tudi predstavlja 10.000 bančnih uslužbencev, strnjenih na ozkem področju dveh mest Pireja in Aten, ki sta skoraj eno dvomilijonsko mesto, veliko moč, ki je ne gre podcenjevati. Atene

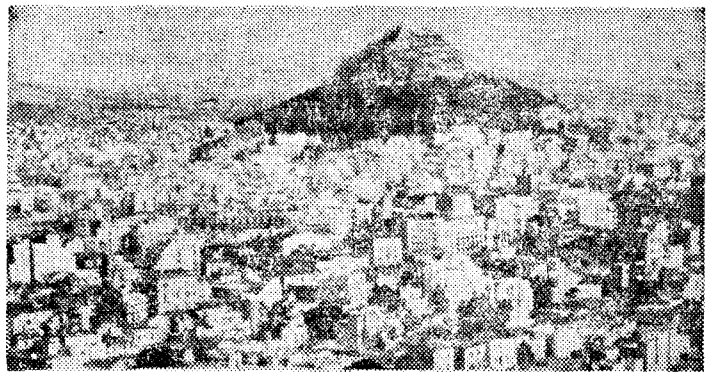
Politični obzornik

s Pirejem so v pravem pomenu besede mesto bank, ki obvladajo vse gospodarsko življenje Grčije. Ni tako rekoč ulice brez banke, v centru mesta pa je banka ob banki. Banke pa imajo tudi nelegalno konkurenco v prekupovalcih z valutami. Zelo sem bil presenečen, ko je našo skupino ustavil takoj ob prihodu iz svobodne luke zakatni veržnik in nam ponujal ne drame, temveč dinarje za drame. Za 1000 dinarjev je želel le 20 drahem, medtem ko je resničen kurz za 100 drahem 4100 dinarjev. Tako so veržili z dinarji v času, ko je vrednost grške drame ponovno padla. Na atenski borzi je dosegel zlat funt šterling vrednost 329,20 drahme. Uradni kurz zlatega funta šterlinga pa je 300 drahem. Temu padcu vrednosti drame je sledilo znatno povišanje cen.

Torej je prišlo v Grčijo, oziroma v Atenah do podobnega tiho-tapljenja dinarja kot v Italiji, oziroma v Trstu, ko so pred uvedbo reforme tisti naši špekulanti, ki so vedeli za spremembo kurza dinar-lira vrgli na ilegalni valutni trg milijarde dinarjev, ne da bi za to dobili ustrezno protivrednost.

PAPANDREU-STEFANOPULOS

Disidenti unije centra, ki jih je okoli petinštirideset, so ustanovili novo politično stranko »liberalno demokratični centar«. Bivšega Papandreouovega sodelavca in prijatelja Stefana Stefanopulosa, sedanjega predsednika vlade, so izvolili začasnega predsednika stranke. Končno odločitev o predsedniku stranke pa bodo prepustili parlamentarni skupini oziroma kongresu stranke, kolikor ga bo mogoče sklicati v kratkem. Sprejeli so tudi program, po katerem bo strankina politika slonela na načelih liberalizma, parlamentarne in gospodarske demokracije. Program objavlja spoštovanje državljanov in sindikalnih svobod ter obsoja sleherno obliko absolutizma. Stranka bo podpirala hitrejšo industrializacijo države, pravično delitev narodnega dohodka in izboljšanje življenja grških kmetov. V zunanji politiki bo ostala zvesta zaveznikom in bo širila prijateljske, zlasti gospodarske zveze po načelih medsebojnega spoštovanja in nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav.

KDO JE KRIV ZA SEDANJI POLOŽAJ V GRČIJI?

Stefanopulosa vlada pripisuje krivdo za vse težave Papandreou, le-ta pa Stefanopulosu, češ da je potepal demokracijo in s tem povzročil zmedo. Papandreou vidi eno samo možnost za rešitev položaja, to je razpis volitev, saj grški parlament že pet mesecev ni obravnaval niti enega problema s področja zakonodaje ali gospodarske politike, zaradi česar toliko perečih vprašanj čaka na svojo rešitev. Z ustanovitvijo stranke se Stefanopulosa vlada ne bo stabilizirala, kajti po mnenju Papandreoua je grško ljudstvo vse bolj prepričano, da je skupina disidentov unije centra s Stefanopulosom na čelu izdala demokracijo načela. Ameriška pomoč, na katero se opira Stefanopulosa vlada, kolikor jo bo sploh dobila, ne bo rešila gospodarskih problemov, ki so predvsem notranjopolitičnega značaja.

PROTI STEFANOPULOSU JE TUDI LEVICA

Na eni izmed zadnjih sej parlamenta, ki pa ni bila sklepna, je šef parlamentarne skupine demokratske levice EDA Ilias Ilin izjavil, da je sedanji režim tako rekoč režim javnega nereda. Če upoštevamo pogoste napade na klube in kulturne ustanove levičarske mladinske demokratske organizacije Lambrakis, je tak očitek dovolj utemeljen. Izvršni odbor demokratske levice EDA je od vlade predsednika Stefanopulosa že večkrat zahteval, naj teroriste aretira in jim sodi; sicer je vlada, če tega ne bo storila, moralni, če ne dejanski krivec za omenjene teroristične akcije. Po uradnem sporočilu »Lambrakis« so teroristi v dveh mesecih porušili oziroma opustošili pet njenih kulturnih domov, ne da bi krivce odkrili.

Poslanci demokratske levice so poslali grški vladi tudi interpelacijo, v kateri protestirajo proti atomskemu oboroževanju grške vojske. Poudarjajo, da je atomsko oboroževanje Grčije še tembolj nerazumljivo, ker se OZN vse bolj odločno izreka proti širjenju jedrskega orožja. Poslanci EDA so zahtevali od vlade, naj pride to vprašanje na dnevni red grškega parlamenta.

V ZNAMENJU SODELOVANJA

Odnosi med Grčijo in Jugoslavijo so v znamenju sodelovanja. Naši državljani, ki delajo v Grčiji, uživajo simpatije in ugled Grkov. Grki so še posebej zadovoljni z jugoslovanskim stališčem do ciprskega vprašanja, ki je kamen spotike med dvema članicama atlantskega pakta: med Grčijo in Turčijo. Grški turistični delavci trdijo, da spor glede Cipra negativno vpliva na njihov turizem.

S podpisom skupnega protokola po končanem tridnevnem zasedanju jugoslovansko-grške komisije za razvoj turizma lani decembra nastajajo še večje možnosti za uspešno sodelovanje obeh sosednih držav. Obe delegaciji sta poudarili, da je bilo uspešno že dosedanje sodelovanje, da pa bo potrebno to sodelovanje še okrepiti, zlasti pa razvijati in izboljšati cestni, ladijski, železniški in zračni promet. Skupna komisija priporoča potniškim agencijam, hotelskim in transportnim podjetjem obeh dežel, naj tesneje sodelujejo med seboj. Skupne akcije, ki jih že izvajajo, naj se še razširijo. Sodelovanje med Jugoslavijo, Grčijo in Italijo bo po mnenju komisije na podlagi boljših prometnih zvez, skupnega proučevanja trga, skupnih propagandnih akcij, poenostavitve obmejnih formalnosti, izmenjave strokovnjakov in usklajevanja programov kulturnih prireditelj lahko še tesnejše in uspešnejše. Glede na to, da potrebuje pošta iz Ljubljane v Atene le izjemoma 9 dni, ponavadi pa kar 14 dni, bi bilo res dobro, če bi bilo tudi na tem območju sodelovanje med obema državama uspešnejše.

IVAN KREFT

Naše vrste se redčijo

JOŽE PETERENELJ-BRADAC

Umril je star 72 let dne 4. februarja letos v Zepovcih, kjer je živel od leta 1946 kot kolo-nist.

Rojen je bil v Koprivniku pri Zireh na Gorenjskem. Čeprav invalid je že leta 1941 začel sodelovati s partizani. Julija 1942 so ga Nemci aretirali, toda po treh mesecih so ga vsega pretepenega in izmučenega morali zaradi pomanjkanja dokazov izpustiti. Decembra istega leta je bil spet tri tedne v Begunjah. Kljub strahotam v ječi ni klonil in je še nadalje delal za OF. Julija 1943 pa je tudi sam postal partizan, star 49 let. Do osvoboditve ni izpustil iz rok orožja, prisluži li je odlikovanja za hrabrost. Po vojni je eno leto živel v Sovodnjih. Po prihodu v Apaško dolino se je vključil v zadrugo in delal do upokojitve.

A. M.-K.

ANICA SELAN

Umrila je 5. januarja letos v Dobrni pri Celju, kjer je živila že ves čas po vojni, rojena pa je bila 4. julija 1915 v Bohinjski Bistrici. Izhajala iz družine železniskega delavca. Pred vojno je nekaj časa delala v Beogradu, leta 1941 pa se je vrnila v Bohinj. Brata Jože in Franc sta že leta 1942 odšla med partizane, zato so nacisti Anico, očeta, mater ter brata Poldega spomlad 1943 izgnali na Bavarsko. Spomadi 1944 je iz taborišča za izgnance pobegnila, se pripeljala do Radovljice z vlakom ter poiskala partizane. Precej časa je bila borka jeseniško-bohinjskega odreda, udeležila se je mnogih bojev, nazadnje pa je sodelovala pri osvoboditvi Trsta.

K. T.

POJASNILO

V zadnji številki »TV 15« je prišlo do neljubne tehnične napake — do zamenjave kolofona (namesto letošnjega je bil objavljen lanski). Prosimo naročnike, da tiskarni oprostijo napako in vzamejo na znanje, da znaša letošnja celoletna naročnina 15 novih oz. 1500 starih dinarjev.

Uredništvo »TV 15«

Med knjigami in likovnimi deli s tematiko NOB

V lokalni zavoda »Borec« na Titovi cesti v Ljubljani je moč dobiti najrazličnejše predmete — od likovnih del ter slik do knjig z vojno in revolucionarno tematiko — ki z umetniško besedo in podobo popeljejo bralca v čas NOB in revolucije. V prodajnih prostorih prepričljivo pripovedujejo o naši slavni preteklosti skulpture, oblikovane z raznoterimi domiselnimi odtenki; na knjižnih policah so razvrščene knjige; v zgornjih prostorih je več ducatov slik priznanih slovenskih partizanskih avtorjev dobilo svoj stalni razstavni kotiček.

Mimogrede smo obiskali ta mali hram partizanske umetnosti in prislunili pogovoru z glavno poslovodkinjo trgovine.

— Kdaj so tile prostori prišli bogateti z umetninami?

— Pred osmimi leti, ko smo jih odprli. Akademski slikarji Bogdan Borčić, Ive Šubic in Dore Klemenčič so s svojimi umetninami prvi poživili te prostore. Pridružila sta se jim akademski kiparji prof. Franc Zupan in pokojni Francišek Smerdu; slednji je tudi izdelal emblem zavoda »Borec«. Pred tremi leti smo pričeli prodajati tudi gramofonske plošče Partizanskega invalidskega pevskega zbora. Njegova borbeno pesem — Svobodna Slovenija, Bilečanka, Puntarska in druge — še vedno privablja mnogo obiskovalcev, katerim nudimo plošče v okusno opremljenih kolekcijah.

Kaj nas je vodilo, da smo

odprli ta lokal? Ljubljana je pogrešala prostore, v katerih bi umetniki in književniki svoje

Knjižne police v trgovini zavoda »Borec«

stvaritve približali širši javnosti. Skratka, taki prostori so naši kulturni javnosti potrebni.

Glavna poslovodkinja je pokazala proti skulpturi dveh borcev na bojnem položaju. Avtor tega dela iz patiniranega mavca, akademski kipar Vekoslav Bombač, je z večjo roko oblikoval ta kip, droben kamenček iz mozaika umetniških stvaritev o NOB.

— Ta skulptura je nastala pred nekaj meseci. Poleg te imamo še kakih petnajst kipov. Zbirko plastik pa stalno obnavljamo. Svoja dela prispevajo

akademski kiparji Tone Lapajne, Tone Zakarijaš, Jože Pohlen, Momo Vuković in drugi. Nasveti, kaj naj izdelujejo, dajemo mi. Največ povpraševanja je po skulpturah partizanskih kolon, reliefih in plastikah posameznih borcev.

Pogled mi je zdrsel na knjižne police. Knjige — zapiski težkih ur, prijateljstva, iskrenosti, vsega, kar nam je pri današnji graditvi vzor. Prijetno je segati po partizanski literaturi, ogledovati knjige in tu pa tam prebrati kakšno misel.

— Po katerih delih obiskovalci najraje segajo?

— Po revijah Borec in Kurirček. Zadnje čase vzbujajo precej pozornosti knjiga Duška Kalica »Pekel ni na nebu«. Poprej pa so največ povpraševali po »Ukani« Toneta Svetine, ki je že razprodana.

— So otroci vaši pogosti obiskovalci?

— Prav gotovo. Najprej se ustavijo ob knjigah z bogatimi ilustracijami. Teh pa včasih pogrešamo; premla jih je izdanih. Obiskujejo nas tudi večje skupine šolarjev iz raznih krajev Slovenije.

S poslovodkinjo sem se poslovnih povzpel v prostore, kjer partizanski mojstri razstavljajo svoje umetnine. Tu so olja, grafike in akvareli; lesorezov trenutno nimajo na zalogi. Doslej je bilo v teh prostorih že več kot trideset razstav slik in kipov. Razstavljali so Ive Šubic, Ferdo Majer, Nikolaj Omersa, Alojz Kogovšek, Karel Jakob, Boris Selan, Tone Kralj, Alenka Gerlovič, Rudi Sintič, Milijko Dominko, Peter Černe in drugi. V začetku aprila bo tu razstavil akademski kipar Tone Lapajne 15 do 20 del s tematiko NOB.

— Kakšnega pomena je ta galerija partizanske umetnosti?

— Kot sem že omenila, umetniške zbirke stalno obnavljamo in spreminjamo. Obiskovalci lahko tudi kupijo, kar jim je všeč. Svetujemo jim, pomagamo pri njihovi izbiri, povečamo, katere umetnine bi se podale določenemu okolju, in povemo kaj več o motivu in avtorju. Poleg tega omogočamo partizanskim umetnikom, da z občinstvom navežejo tesnejše stike.

žc

I. številka revije Borec

Prva letošnja številka revije Borec, ki izhaja že sedemnajst let, se nam predstavlja že na zunan kot kvaliteta. Ovitke, ki ga je zasnoval priznani arhitekt Uroš Vagaja, učinkuje umirjeno in privlačno.

Z letošnjim letom nudi revija bralcem vrsto novosti: pričenja objavljati vrsto kvalitetnih političnih spominov, vsebinsko razširja s posegom na aktualne dogodke naše družbe, ki se navezujejo na NOB, v zadnjem delu pa sta dve novi rubriki — Med revijami, ki seznajajo bralce z vsebinami domačih in tujih revij podobne vsebine kot je Borec ter rubrika Bibliografija knjig, ki nudi ažuren pregled nad izšlimi knjigami.

Tone Fajfar objavlja pod naslovom »Kako se je kovala enotnost osvobodilne fronte« odlomek iz svojih spominov, ki obravnava posvetovanje aktivistov OF na Pugledu. — V literarnem delu si lahko bralec prečita dva odlomka iz povesti Ivana Zormanca »Na senčni strani mesta«. Avtor je dobil za to povest tretjo nagrado na festivalu »Kurirček«. Jelo Gašperšič pa je napisal literarno dozorelo novelo »Suha zemlja«. V rubriki Srečanja — obrabi — razgovori, obuja spomine na preteklost znani slovenski slikar Božidar Jakac. Z njegovimi stvaritvami je revija tudi opremljena. V rubriki Aktualne teme polemika — glase — mnenja, se oglašajo Stefan Kuhar z vrsto pripomb, ki se nanašajo na v reviji »Borec« objavljeni odlomek iz knjige D. Novaka »Priekaj v NOB«. Zvone Kržišnik razmišlja o problemu huliganstva v naši družbi. Zelo aktualen je prispevek »Med-

narodne selitve in naše sodobno izseljenstvo«. Sledi prispevek, ki obravnava zdravje in zdravstvene preglede borcev.

Med Spomini in zapisi so objavljani naslednji teksti: Lado Podbevšek »Odhajali so drug za drugim«, Zorka Kravos »Same nevesočnosti in smeje«, Slava Cveteč »Napad na bolnišnico«, Dušan Opadič »Zarečje otroške oči«, Janez Golob »Tega ne bom storil«, Zora Senk »Kazniliška vrata«, Stanko Rus »Dvakrat vroči julij«.

Kulturna panorama prinaša dva problemska prispevka: Nekateri literarni prijemci v mladinskem slovu s tematiko NOB, ki ga je napisala Martina Sircelj, in »Problematika pouka zgodovine NOB«, ki sta ga napisala Ivan Kriznar ter Tomaž Weber. Revija objavlja poročilo o festivalu »Kurirček« in o tistem delu knjižnih programov slovenskih založb, ki obravnavajo tematiko NOB, vojne in revolucije. Objavljene so recenzije Jeseniškega zbornika pod naslovom »Jeklo in ljudje« (recenzent Ivan Kriznar), prve knjige iz nove zbirke knjižnica NOV in POS, ki jo je napisal Stanko Petelin in nosi naslov »Osvoboditev Slovenskega Primorja« (recenzent Ivo Juvančič), »Tujina in nova Jugoslavija« ter »Tito v spominskih zapisih sodobnikov«. France Vurnik je napisal kritiko serijskih filmov o NOB, ki so jih prikazovali na televiziji.

V rubriki Med revijami sta podani kratki vsebinski reviji »Voprosy istorije« in »Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale«. Na koncu revije »Borec« pa je objavljena Bibliografija knjig.

Za vsakega novega naročnika, ki nam ga javite, izplačamo 10 % provizije od vrednosti letne naročnine.

Pravni nasveti

Leta 1942 sta vaša dva brata odšla v NOV, zaradi česar so vam belogardisti in Italijani pobrali vso živino in uničili vse, kar se je dalo. Osebo pa lal prehode na nemško-italijsko, zbirali hrano, bili vodilci partizanskim edinicom, delali prehode na nemško-italijanski meji in oddajali mine borcem. Tesno ste sodelovali s Cankarjevo in Tomšičevo brigado ter aprila 1944 tudi sami stopili v NOV. Po osvoboditvi ste bili zaradi mladostnosti demobilizirani. Potem ste leta 1946 odšli v službo, leta 1950 pa ste bili kot dvajsetleten policajski na odsolženje kadrovskega roka. Na vojnem odseku so imeli vse podatke o vas in celo Orden zasluge za narod in za hrabrost, vendar ste morali vseeno v vojsko. Tam so vas spoznali višji oficirji in vložili zahtevek za takojšnjo odpustitev. Preden pa je bila prošnja rešena, ste bili po tridesetih mesecih služenja že redno odpustitveni. Obenem z odpustitvijo pa so prispeli tudi dokumenti oz. rešenja, da so bili najdeni vaši dokumenti o udeležbi v narodnoosvobodilni vojski in da se vam čas v NOV šteje v trajanju 18 mesecev. Da ste aktivno sodelovali z

NOV pred 9. 9. 1943, imate priložnost, da se spomnite, ali se vam bo ta doba štela v enojnem ali dvojnem trajanju. Drugo, kar bi radi vedeli, pa je to, ali lahko zahtevate kakšno odškodnino, ker ste bili zaradi služenja vojske tri leta odsotni, ko vam kadrovskega roka vendarle ni bilo treba služiti. Štirje vsi bratje in oče imajo vsi status borca pred 9. 9. 1943.

V smislu določila čl. 140 temeljnega zakona o pokojninskem zavarovanju se kot posebna doba dvojnje šteje čas do 15. maja 1945, ki ga je zavarovavec prebil v partizanskih odredih Jugoslavije, v narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije in v jugoslovanski armadi. Nadalje čas, ki ga je prebil na aktivnem in organiziranem delu v narodnoosvobodilnem boju ter čas, ki ga je prebil v zaporih, ujetništvu, taboriščih in internaciji itd. Zakon o pokojninskem zavarovanju te udeležence narodnoosvobodilne borbe označuje kot »borce narodnoosvobodilne borbe«. To pa v nasprotju s »sodelavci narodnoosvobodilnega gibanja« v smislu določil čl. 141 istega zakona. Sodelavci so tisti, ki so do 15. maja 1945 aktivno sodelovali v na-

rodnoosvobodilnem gibanju in dalj časa stalno opravljali posamezne naloge oziroma dolžnosti ali delo v odborih, zavodih ali organizacijah osvobodilnega gibanja, ne glede na to, ali so to delo opravljali na osvobodjenem ali neosvobodjenem ozemlju. Vsem tem se čas njihovega dela kot posebna doba šteje v dejanskem trajanju.

Kakšno je bilo vaše delovanje, boste najbolje vedeli vi sami in pa seveda predlagi, kolikor jih boste predlagali in kolikor kaj vedo o vašem delovanju. O priznanju pokojninske dobe odloča posebna komisija za ugotavljanje posebne dobe, kateri pa je treba vse prošnje poslati do konca letošnjega leta, kakor je bilo to pred kratkim še posebej poudarjeno. Ne bi ponavljali tistega, kar je že ali manj že znano, da je zoper odločbo o priznanju posebne dobe možna tudi pritožba in končno tudi upravni spor.

Pač pa bi poudarili drugo stvar. Temeljni zakon o pokojninskem zavarovanju v svojem 162. členu izrecno določa, da se v pokojninsko dobo ne štejejo obdobja dela in obdobja, ki se sicer štejejo v posebno dobo, če so to obdobja, ki jih je zavarovavec dopolnil do svojega 15. leta starosti. Izjema velja le po čl. 140 istega zakona, ki pravi, da se čas, prebit v partizanskih odredih, v narodnoosvobodilni vojski

Jugoslavije in jugoslovanski armadi, prebit pred 15. letom starosti, šteje v pokojninsko dobo. To torej pomeni, da se aktivno delovanje za narodnoosvobodilni boj pred 15. letom ne šteje v pokojninsko dobo, razen če gre za neposredno udeležbo v vojaških oziroma borbenih formacijah.

Drugo vprašanje pa je bolj delikaten. Gre za vprašanje odškodnine zaradi izgube dokumentov in triletne službe v vojski, kljub priznani osemnajstmesečni udeležbi v NOV. Ne bi na tem mestu razpravljali o določilih glede štetja udeležbe v NOV in določilih posebnega pravilnika za izvajanje zakona o vojaški obveznosti, ki določa, kdaj se šteje, da so vojaški obvezniki odslужili kadrovske rok, kar imate to že po vašem dopisu sodeč urejeno. Gre pa za vprašanje odškodnine, ker ste po nepotrebnem izgubili tri leta. Če ste izgubili s tem tri leta delovnega staža, je to prav gotovo škoda. Na eni strani je to škoda težko oceniti zlasti sedaj, na drugi strani pa obstoji tudi triletno zastaranje roka za odškodninske zahtevke. Najdaljši zastaralni rok, ki ga poznamo, pa znaša deset let in bi bil tudi ta zastaran. Zato smo skorajda mnenja, da bi s kakršnimkoli odškodninskim zahtevkom težko uspeji, pa čeprav imate v bistvu vendarle prav.

LUKANČEVA IZ ŠEŠČ PRI PREBOLDU

V knjigi »Med Mrzlico in Dobrovljami« je na strani 171 prevod nemškega poročila, ki se glasi:

Komandantu Varnostne policije in SD na Spodnjem Štajerskem — Gestapu — Komisariatu obmejne policije v Celju

Zadeva: Aretacija žen pobeglih komunistov (Marije Vipotnik, Ane Lapajne, Jere Lukanc)

Po nalogu političnega komisarja v Celju (povelje Zandamerijskega okrožja v Celju, dnevnik 739 z dne 11. VIII. leta 1941) naj bi takoj izvršili aretacijo žen pobeglih komunistov in jih predali gestapu v Celju. Ker tu ni bilo znano, ali se zakonska žena pobeglega komuniste Avgusta Lukanca nahaja v tukajšnjem rajonu, se je podal višji stražmojster Franc Mantschko s pomožnim policistom Kramerjem službeno k Lukančevi hiši v Šešče. Pred to hišo je verjetno bil nekdo na preži, ker je približno 200 metrov pred bližajočo se žandarmerijsko patruljo pobegnili iz te hiše 5 ženskih oseb in 3 moški s prtljago v smeri k Savinji. Med potjo so vsi odvrgli prtljago in bežali dalje. Ko je stražmojster to opazil, je večkrat zavpil: »Stoj!« Ena izmed žensk, po imenu Ana Lapajne, je obstala, medtem ko so vsi ostali tekli dalje. Nato je Mantschko ustrelil iz pištole za bežečimi. Na ta strel sta Jera Lukanc in Marija Vipotnik skočili v Savinjo, da bi dosegli drugi breg. Ostale osebe so zbežale v smeri Griž. Višji stražmojster Mantschko je ustrelil še štirikrat za bežečimi in je verjetno koga zadel, ker se je slišal krik...

Nadalje piše:
»Po odvrženih kosih prtljage se nedvomno lahko sklepa, da

Poročilo je podpisal Vogl, žandarmerijski mojster.

Torej: nekaj se je v Lukančevi hiši zagotovo zgodilo. Kdo pa sta bila Jerica in Avgust Lukanc? Marija Škorjanc, hišna znanca Lukančevih, pripoveduje takole:

»Jerica se je rodila leta 1903. Bilo je več otrok in družina je živela v večnem pomanjkanju. Štirinajst let ji je bilo, ko se je zaposlila v preboldski tekstilni tovarni, potem je šla v Zagreb in se spet vrnila v preboldsko tovarno. Bila je simpatično in zgovorno ter delavno dekle. Rada je prebirala knjige in to ji je širilo obzorje. Precej časa je bila pri nas na hrani in obe sva se vključili v napredno društvo »Svoboda« v Grižah. Igrali smo napredne igre in Jerica je bila na odru zelo prepričljiva igralka. Režiser Peter Sprajc naju je večkrat pohvalil: »Pravi ljubiteljci naše boginje Talije!«

Bila je članica »rdeče pomoči«, katere predsednica je bila Jožica Hribar iz Latkove vasi. Kakor mnogi, se je tudi ona udeležila zleta Svobod v Celju.

V Šeščah je spoznala Avgusta Lukanca, ki je bil prav tako otrok čiste proletarske družine, kjer je revščina tako kruto gospodarila. Mož je stopil na pot, ki jo je že prej začrtala Jerica. Dela in kruha je iskal v Zabukovici, Kočevju, Zagorju, potem pa je dobil delo v preboldski tovarni. Vključil se je v napredno gibanje in leta 1936, ko je preboldsko tovarno zajela velika stavka, je bil v stavkovnem odboru.

Oba, Jerica in Avgust, sta bila predana novi ideji, bila sta dobra, zanesljiva, delovna tovariša, poštenjaka. Selila sta se iz stanovanja v stanovanje, dokler

še mnogi drugi. To, da so hišo nadlegovali tudi žandarji, je bilo vsem znano, saj so nekateri kar preglasno zatrjevali:

»Da, Lukanca sta komunisti!«

Kar kmalu po okupaciji dežele je Avgust z drugimi zbežal v gozdove. Hrabro se je držal. Pravijo, da je bil kurir komandanta Staneta in ko so ga na Dobrovljah zajeli Nemci, so ga strahotno mučili. Toda povedal ni ene same besede. V tem je bil Lukanc pravo jeklo in mogli bi o njegovem junaštvu kaj več napisati; zaslužil je to.

Doma je ostala Jerica s sinom Marjanom. Bala se je za tega otroka. Tako rada je pripovedovala o njegovi bodočnosti, o življenju, ki bo morda drugačno. Se o pravem času ga je vzela stara mati, zakaj Lukančeva hiša je postala ena izmed prvih javk in zbirališč savinjskih partizanov. Potem je prišel usodni trenutek, 14. avgust 1941, ko so jo Nemci z drugimi ujeli v Savinji. Vedno je bila Savinja tako ozka in čista, zdaj pa je bil njen levi breg tako daleč, da ga ni utegnili doseči in se skriti v gmajni.

Začela so se zaslisevanja v Celju, v Mariboru... Da, gestapovci tudi ženam niso prizanašali, tudi žene so tepli, mučili... Jerica, kakor njen mož Avgust, ni govorila resnice, ne, ničesar niso izvele iz nje. Bila je do ločena v tako imenovano »toten kompanijo Ravensbrück«, naprej v Auschwitz, potem še v druga taborišča in nazadnje v Lublin. Hudo je bilo. Mnogo jih je ostalo v taboriščih: Jerica pa je po čudnem naključju, kljub temu, da se ji je zdravje močno zrahljalo, ostala pri življenju. V sebi je vseskozi nosila eno samo vročo željo:

»Rada bi videla sina, moram ga videti!«

Zmagoslavne armade so strle fašizem, zdrobile žrelo, ki je pogoltnilo milijone nedolžnih ljudi. Kar je še ostalo po taboriščih, je spet zaživelo in vsi so hiteli domov... Tudi tokrat se je Jerici nasmehnila sreča. Neki češki zdravnik je z avtomobilom službeno potoval v našo Ljubljano in Jerica se je spet znašla v Savinjski dolini, od koder so jo pred štirimi leti odpeljali nacisti. Toda moža ni bilo več. Junaško je položil življenje na oltar domovine. Ostal ji je le Marjan. Objela je to edino srečo in tiho drhtela.

»Se moram živeti, zate, moj Marjan!...«

Toda zdravje se je hitro rahljalo. Posledice taborišč so zahtevale svoje. Najprej je iskala zdravja na Golniku in potem še v Novem Celju. Vse zaman. Marjan še ni končal srednje šole, ko je leta 1952 dahnila poslednjo prošnjo:

»Mici, popazi na mojega Marjana...«

Družba je poskrbela za Marjanovo bodočnost: inženir je v Novem mestu, Lukančeva, Jerica in Avgust, pa sta ohranjena v spominu mnogih ljudi.

»Bila sta človeka z dobrim srcem...«

-dk-

Kreditna banka in hranilnica Ljubljana

Nagradno žrebanje

ZA VLAGATELJE, KI IMAJO VLOŽENIH NAJMANJ 2000 N. DIN
NA ODPOVEDNI ROK NAD ENO LETO

30 NAGRAD

- ZASTAVA 750
- ROČNA MOTORNA KOSILNICA
- ROČNA MOTORNA ŽAGA
- 5 JEDILNIH SERVISOV
- 20 HRANILNIH KNJIZIC PO 300 N. DIN
- DVAKRAT PO 14 DNI POČITNIC ZA DVE OSEBI NA SEVERNEM JADRANU

ZA VLAGATELJE, KI IMAJO VLOŽENIH NAJMANJ 500 N. DIN
NA ODPOVEDNI ROK NAD ENO LETO

30 NAGRAD

- 4 MOPEDI
- ŠIVALNI STROJ BAGAT
- 10 BRIVSKIH APARATOV REMINGTON
- 15 HRANILNIH KNJIZIC PO 200 N. DIN

Razpis velja do 30. aprila 1966

KB
LJUBLJANA

POSEBNA OBLIKA VARČEVANJA
ZA GRADITEV, NAKUP IN OB-
NOVO STANOVANJA – NUDIMO
50-300 % POSOJILA NA PRI-
VARČEVANO VSOTO

VLOGE SPREJEMAJO POSLOVNE ENOTE KREDITNE
BANKE IN HRANILNICE LJUBLJANA

V LJUBLJANI:

OSREDNJA POSLOVNA ENOTA, ŠUBIČEVA 2 ● MEST-
NA HRANILNICA LJUBLJANSKA, ČOPOVA 3 ● BE-
ŽIGRAD, TITOVA 55 ● MOSTE, VIDE PREGARČEVE 3
● STARA LJUBLJANA, MESTNI TRG 16 ● ŠIŠKA,
ČELOVŠKA 99 ● VIČ, TRŽAŠKA 36

IZVEN LJUBLJANE:

ČRNO MELJ – DOMŽALE – GROŠUPLE – HRASTNIK
– KAMNIK – KOČEVJE – LITIJA – LOGATEC – MED-
VODE – RAKEK – RIBNICA – TRBOVLJE – VRHNI-
KA – ZAGORJE

so te osebe hotele spraviti živila in druge potrebščine do pobeglih in skritih komunistov. Malo pred tem so se verjetno te osebe v Lukančevi hiši na to pripravljale...

In še: »...Aretirane bodo še isti dan predali gestapu v Celju...«

se nista nastanila v Rogljevi hiši, tam na robu vasi, kjer sta ostala do vojne.

Kljub temu, da sta bila oba le navadna delavca in sta prejemale nizke plače, pa sta večkrat imela v hiši ilegalce. Pri Lukančevih se je skrival Franc Leskošek-Luka, Peter Stante in

LESNI KOMBINAT LJUBLJANA

LJUBLJANA, Langusova 8

NUDI

- stavbeno mizarske proizvode vseh vrst
- tesarske proizvode vseh vrst
- montažne stanovanjske hiše
- weekend hišice
- lesene rolete – naravne in barvane – z avtomatom na švedsko vzmet
- platnene zavese v različnih barvah in kvalitetah na samonavijalce med okenskimi krili ali okovjem na riloge
- vgrajeno pohištvo v vseh variantah

VSE Z MONTAŽO ALI BREZ MONTAŽE

DALJE

- garniturno in kosovno pohištvo v vseh variantah
- embalažni zaboji vseh vrst
- ladijski pod
- rezan les iglavcev in listavcev vseh vrst
- lesna galanterija

TUZEMSTVO IN IZVOZ

ZAHTEVAJTE PONUDBE!

ZVER IZ BELGIJSKE VOJAŠNICE

7. februarja letos se je na okrožnem sodišču v Ljubljani pričela sodna obravnava proti Francu Rozmanu, znanemu italijanskemu zaupniku med okupacijo in morilcu Vinka Kristana, vodje rekrutnega oddelka pri glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet. Kazenski postopek proti Francu Rozmanu se je pričel že lanskega avgusta, potem ko so ga prijeli organi tajništva za notranje zadeve. Rozman je prišel v Jugoslavijo kot turist s francoskim in jugoslovanskim državljanstvom in se ni nadejal, da bo po 24 letih odgovarjal pred ljudstvom, ki mu je bil prizadel toliko gorja, ter sprožil proces, za katerega vlada v vsej slovenski in jugoslovanski javnosti veliko zanimanje.

O medvojni poti Franca Rozmana smo že pisali v lanski 36. številki »TV 15«, kmalu po njegovi aretaciji. Ob procesu pa si še enkrat na kratko osvežimo spomin.

Rozman se je rodil pred 47 leti v Mokricah na Dolenjskem. V Ljubljani je živel pri očimu in materi v Hrenovi ulici. Ko je izbruhnila druga svetovna vojna, je do oktobra delal za OF, nato pa odšel v partizane, kljub nasprotovanju njegovih sodelavcev. Bil je na Krimu, kjer se je celo izkazal. Po napadu na Lož pa se je vrnil v

ke. Kasneje se je rad pohvalil, da je v Ljubljani kot prvi ukradel avtomobil in z njim prevahal svoje malopridne prijatelje. Naslednjega dne, ko je časopisje pisalo o skrivnostni kraji avtomobila, je silno užival in se ponašal s svojim dejanjem. Njegov že malce omejeni razum ga je gnal, da bi postal gangster svetovnega slovesa; o tem je na dolgo in široko razlagal, kdor ga je le hotel poslušati. Kasneje se je tudi rad hvalil, da je v Ljubljani posilil 17 žensk. Neustavljiva želja po tuji imovini ga je neprestano prega-

hrano, obleko in skromno karabinjersko plačo.

Rozman je vseprek izdajal. Tiste, ki jih je poznal kot svoje nekdanje sodelavce, tiste, ki so se z njimi družili in tiste, ki jih sploh ni poznal. Mnogokrat ga je pri ovadbi gnalo zgolj oseben sovraštvo. To je dovolj zgovorno, kot tudi mnoge priče, izpovedal Bogdan Dominko: »Rozman me je izdal zato, ker sem ga še kot otroka pretepel, ker mi je razbil zaboj za smeti.« Dejanje, pri katerem je Dominiko našel malopridnega fan-

skril. Rozman in vojaki so pričeli streljati in Kristan je obležal mrtev.

Rozman je na obravnavi zatrjeval, da ni on streljal na Kristana ter da v svojem življenju še nikdar ni streljal z revolverjem. Med spraševanjem javnega tožilca in predsednika senata pa je v izjavah padal v nasprotja ter se izgovarjal, da se ne spominja dobro, kako je bilo v kuhinji pri Stefančičevih, čeprav se je med obravnavo izkazalo, da ima zelo dober spomin. Spet so spregovorile priče. Dr. Miloš Kobal, član VOS, se je tistega, za Kristana usodnega dne, zadrževal v sosesčini. Potem ko je pri Stefančičevih nehalo pokati, se je okrog hišnega ogla prikazal Rozman s pištolo v roki in sam sebi dejal: »Pa sem te le dobil!« Da je Rozman Kristana vztrajno zasledoval že več dni pred ubojem, je potrdila tudi priča inž. Vilma Pirkovič: »Vinko je poznal mnogo ljudi iz Ljubljane in okolice, Gorenjske, Dolenjske in Notranjske, ker je bil vodja rekrutnega oddelka. Se nekaj dni pred smrtjo mi je dejal, da ga Rozman pozna in ve, kakšno dolžnost opravlja ter da se bo zato kmalu moral umakniti iz Ljubljane.« Da je Kristana verjetno ubil Rozman, je izpovedala tudi priča Ida Szabo. Kot skoevka je prišla v Ljubljano leta 1937. Marca 1942 jo je Rozman aretirал. Po dveh tednih zasiljevanj v belgijski vojašnici so jo nezvestno prepeljali v bolnišnico. Tam so ji v sobo podtaknili neko prostitutko in neko ranjeno žensko, ki je trdila, da je ranjena in ujeta partizanka. Tovaršica Szabo jima ni nasedla. Ko je ležala v bolnišnici, ji je njen mož — aktivist pisal, da je Rozman na cesti Sv. Petra ustrelil Kristana. To je povedal tako, da ne bi bilo sumljivo in sicer smiselno takole: »... Rozman je v Kristana natresel nekaj češnjevih pečk...« Po vojni, ko se je vrnila iz Gonarsa, ji je mož povedal, da je o umoru Kristana izvedel po liniji OF.

Ko sem minuli petek po odmoru med glavno obravnavo čakal na prihod petih članov senata, njegovega predsednika ter

javnega tožilca in Rozmanovega zagovornika, sem se nekaj minut pogovarjal s petimi pričami, ki so čakale na nastop pred senatom. »Zelo hudo je danes, po 24 letih, obujati spomine na italijanske zapore; kar mrzlo me spreleti po hrbtu in neverjetno nervozen in odsoten postanem,« je dejal 43-letni Milan Štenbal, ki je med vojno po Rozmanovi zaslugi šel skozi pekel devetih (!) taborišč. Neshotno krivkov se je takrat odbijalo od zidov belgijske in šentpetrske kasarne; tudi kriki pokojnega ing. Pretnarja, kateremu so oviaduha Rozman in Gorenc ter trije karabinjerji pod spolovilo kurili s slamo; kriki dr. Ludvika Kovača, priče na obravnavi, ko ga je Rozman s težkimi vojaškimi čevlji brcal in hodil po njem ter zmerjal: »To barabo je treba spraviti s sveta!«

Bivši zaporniki se še dobro spominjajo, na kakšne načine je Rozman dajal znake, s katerimi je bila zapečaten usoda osum-

sedaj predložil sodišču. Rozman Globevnika pri tem početju sploh ni opazil, ker je govoril kot v transu. Čez štiri mesece se ga je Rozman lotil; prijavil ga je, da je 1. maja prepeval komunistične pesmi.

Bivši interniranci in zaporniki se še dobro spominjajo tudi grozodejstev, ki jih je počel Rozman. Priča Marija Pirc je prestrašeno, kot da bi jo pičila kača, odskočila, ko je na obravnavi ob sebi zagledala Rozmana. Potem je jokajoč povedala zgodbo, ko je Rozman na svojih pohodih trosil smrt tudi izven Ljubljane. 26. julija 1942, med italijansko ofenzivo, je dopoldne prišel na dom Pirčevih na Velikem vrhu nad Vrhniko tudi Rozman, ki so mu pravili Čičo. Najprej je prošil za jajca, nato pa vprašal, kje je gospodar. Skrbelo ga je namreč dejstvo, da je sosed, ki je imel v partizanih dva sina, v Pirčev hlev spravil nekaj glav živine. Rozman je gospodarja odpeljal ter ga dal z mitraljezom takoj

Okupatorjev zvesti hlapec Franc Rozman na zatožni klopi

Ljubljano. Italijani so ga aretirali; Rozman se jim ni upiral. Stopil je v okupatorjevo službo. Vsa Ljubljana je trepetala pred njim. Posredno je povzročil smrt več sto ljudi. Tik pred novim letom 1942/43 so ga Italijani poslali v Italijo, ker je v Ljubljani zanj postalo prevroče. Od tam je odšel v Francijo in se zaposlil kot miner.

Franc Rozman je obtožen vojnega hudodelstva, da je med okupacijo ubil ilegalca Vinka Kristana, ovajal okupatorju pripadnike narodnoosvobodilnega gibanja in mučil politične zapornike. Porotna dvorana okrožnega sodišča v Ljubljani, v kateri poteka obravnava proti Rozmanu, je vse dni procesa polna do zadnjega kotička. Največ je nekdanjih zapornikov, ki so okusili strahote belgijske in šentpetrske kasarne. V napelem ozračju se obnavljajo spomini na italijansko okupacijo. Relievi tehtnice in mečev na stenah povedo, da bo pravica zadostena. Pred petčlanskim senatom sedi Franc Rozman. Ob njem govorijo priče. Govorijo pa tudi srca poslušalcev. Med odmorom sem zabeležil:

Jože Ažman: »Rozman me je izdal 22. aprila 1942. Belgijska vojašnica, Gonars, Treviso, Peruggia. Govorim v imenu stotih, ki jih je Rozman poslal v smrt ali v trpljenje. Smrtna kazen bi bila zanj premala.«

Franciška Virant: »Ne vem zagotovo, če me je izdal Rozman. Odpeljali so me s kamionom februarja 1942. Danes vsi sodimo Rozmanu. Škoda, da šele po 24. letih. Če bi ga takoj po osvoboditvi, bi bilo mnogo bolj vroče...«

Lojze Videmšek: »V šentpetrski kasarni sem bil 14 dni. Nato v Castel Francu in Dachau do konca vojne, po Rozmanovi zaslugi. Zato sem 100-odstotni invalid. Bil je moj sošolec. Smrtna kazen bi bila zanj obhajilo.«

Mnoge priče, ki so nastopile na glavni obravnavi, so marsikaj vedele povedati o Rozmanu. Obiskoval je šolo na Prulah. Njegovi vrstniki ga niso marali. Bil je svojeglav, trmast in grob fant in veljal za surovega pretepača. Nekoč je s svojim prijateljem Mlakarjem, tudi kasnejšim ovaduhom, zbežal od doma in se utaboril na bregu Ljubljanske, kjer je preživel nekaj dni. Tudi z nepoštenimi ženskami je imel mnogo opraviti. Očimu je kradel denar, materi pa obleko in čevlje, da je zadovoljil zahtevne prostitut-

njala na neštivilnih tatinskih pohodih. Nekoč je iz neke kapelice s palico izbežal več tisočakov, katere so bili verniki pustili v puščici za dobre namene. Italijani za ta njegov greh niso vedeli; Rozman se jim je priključil tudi zaradi goreče pobožnosti. Rad je sledil, predvsem ženske in jih okradel v stilu gangsterskih filmov. Nekemu možakarju, ki je na obravnavi nastopil kot priča, je povedal, da ima žeparsko šolo v Zagrebu.

No, našete poteze iz Rozmanovega značaja smo navedli za ilustracijo njegovega delovanja, čeprav morda ne sodijo na te strani. Lahko bi mu pripisali neuravnovešenost, vendar je med okupacijo pokazal sposobnosti prekanjenega ubijalca. Zvesti podanik Italijanov je v njihovi službi našel primerno priliko za sprostitve svojih notranjih nagonov. Politične zapornike je prefinjeno mučil in več jih je pri tem izdihnilo. Na obravnavi je priznal, da je zapornike mučil vedno »samo z roko«. Na vprašanje javnega tožilca, kako je bil okupator z njegovimi metodami mučenja z roko zadovoljen, je navdušeno, kot da bi storil nekaj dopadljivega, izjavil: »Okupator je bil tem bolj zadovoljen, bolj sem jih mlatil.« Nekdaj je bil Rozman boksar in to mu je prav prišlo tudi v zaporih. Svoje boksarske sposobnosti pa je znal uporabiti samo na nepravem mestu. Ko ga je javni tožilec vprašal, zakaj se takrat, ko ga je italijanski agent po vrnitvi iz partizanov aretirал, ni poslužil svojih pretepaških veščin, je dejal: »Najbrž je bil tisti človek oborožen.«

Težko bi bilo ugotoviti vsaj približno število tistih, ki jih je Rozman med italijansko okupacijo poslal na morišče. 61-letni Ivan Globevnik je Rozmana slišal ob neki priložnosti govoriti, da je ugonobil na stotine ljudi. V kazenski preiskavi je 45 oseb izpovedalo, da jih je ovidil Rozman; na obravnavi pa se jih je »spomnil« samo šest. Poznal je mnogo ljudi; sosedov, ilegalcev, aktivistov in partizanov. Tako številna poznanstva so mu omogočila »plodno delo«, za katero je bil odlično plačan. Priča Slavko Brajnik, ki je bil nekaj mesecev v Ljubljani karabinjer, nato pa se je pridružil partizanom, je vedel povedati, da so Rozman in njegovi ovaduški prijatelji dobili za »težje ribe« tudi po nekaj deset tisoč lir. Brajnikova plača pa je znašala 1600 lir. Rozman je na obravnavi dejal, da je prejemal samo

tiča Rozmana, ga je stalo internacijo.

Na izdajalski poti so Rozmana spremljali tudi drugi ovaduhi. Bilo je deset do petnajst stalnih in petnajst občasnih, je povedal Rozman na obravnavi. Poleg njega so vzbujali grozo ovaduhi Spicer, Mlakar, Gorenc, Bukovec in drugi. Rozman je največkrat delal sam. Na obravnavi pa je trdil nasprotno. Ubij Kristana je pripisal pajdašu Gorencu. Toda spregovorile so priče. Izpovedale so, da je Rozman pred ubojem stikal okrog hiše na bivšega Sv. Petra cesti 79 (sedanji Trubarjevi cesti). Že v preiskavi so priče povedale, da je sledil Kristanu in prišel na dvorišče hiše št. 79 in poiščeval za njim. Ko je zvedel, da se je žrtev ustavila v stanovanju družine Stefančič, je odšel in se kmalu vrnil s skupino italijanskih vojakov. Kot ščit je hotel uporabiti 12-letno Stefančičovo hčerko, pa ga je prehitela Angela Nose in prva vstopila. Preiskali so stanovanje in ničesar našli. Medtem je v shrambi zaškripalo. Vojak, katerega je Rozman pustil na straži v kuhinji, je zavpil. Vojaki in Rozman so pridrveli v kuhinjo. Tedaj je skočil Kristan s police v shrambi, kamor se je bil

Še en obračun pred združitvijo

Krajneve organizacije ZVVI so po večini že vse pregledale lanske leto delovanje in opravile akt združitve v enotno borbeno organizacijo. Kako, s kakšno zavestjo in odgovornostjo je bila združitve izvedena, to je bilo pač odvisno od tega, v kolikšni meri so odbori krajevnih organizacij znali odborniki članke za bodoče delo v okviru skupne organizacije ZZZ. Za krajeveno organizacijo Ljubljana-Poljane lahko mirno zapišemo, da je tudi lani v mejah svojih možnosti pokazala zadosti zavzetosti in posluha za probleme vojaških vojn invalidov. Iz poročil na januarski skupščini izvem, da je konec leta 1965 organizacija štela 140 članov, in to 56 osebnih invalidov iz NOV, 11 osebnih invalidov iz prve svetovne vojne, 5 mirovdobskih invalidov, 22 vdov po padlih borcih iz NOV, 9 vdov, ki so jim možje padli v prvi svetovni vojni ter 37 staršev padlih borcev. Ugotovljeno je bilo, da so člani odbora s svojim živim sodelovanjem z drugimi družbeno političnimi organizacijami na terenu

dajali trdno osnovno politični enotnosti. Predvsem so bili tu stalni stiki z ZB pri reševanju socialnih in stanovanjskih zadev. Kakor v vseh invalidskih organizacijah, je bila tudi pri poljanski ena prvih skrbí namenjena zdravstvenim in socialnim razmeram članov. Pri njihovem klimatskem zdravljenju (šest članov) ni bilo zaprek. Poleg občasne oziroma enkratne pomoči tistim, ki imajo občutno majhne osebne dohodke, je sedem članov prejelo invalidski dodatek v zneskih po 12.500, 21.600 in 27.000 din. Tudi v bodoče bo treba poskrbeti za tovrstno dopolnjevanje življenjskega minimuma, saj je še vedno cela vrsta socialno ogroženih invalidov, zlasti starejših in onemoglih. Stanovanjski problem ostaja neresen še vedno v štirih najnujnejših primerih. Spet nov apel občinski skupščini, da naj v proračunu namenijo za gradnjo stanovanj borcem in invalidov večja sredstva.

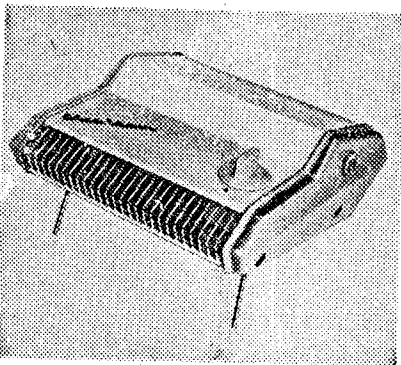
Na sicer manj opazno, zato pa toliko bolj važno tovariško in humanitarno dejavnost obiskovanja in obdavitve bolnih članov organizacija tudi lani ni pozabila. Prav tako je

še dalje ostal letni skupni izlet uspešen in preizkušen način za medsebojno spoznavanje ter obenem lepa priložnost za obiskovanje krajev, ki so priliš v zgodovini vojske. Lani je peljala člane pot preko Turjaka v Kocevje ter v gornjo dolino Krke.

Razumljivo je, da je bilo na skupščini dosti govora o reorganizaciji oziroma združitvi. Pri glasovanju s listki se je velika večina udeležencev izrekla zanj, ter tako potrdila upanje, da bo enotno reševanje tudi specifičnih invalidskih zadev ter skupnih problemov v okviru enotne organizacije uspešnejše in uspešno. Seveda bo za invalidska vprašanja ter za nadaljnjo nespremenjeno interno dejavnost skrbela posebna komisija oziroma sekcija devetih članov, od katerih jih bo pet kooptiranih v krajevni odbor ZZZ, štirje pa bodo sekciji v pomoč.

V razpravi je bila poudarjena želja, naj bi se vsi člani organizacije bogatili in zanimivim gradivom pogostejše in podrobnejše obravnavali tudi zakonska določila, ki zadevajo vojne invalide. Pri razpravi je bilo dosti negotovanja na račun danes v resnici manj kot simboličnih priznavalnih vdovam in staršem padlih borcev, saj še vedno znašajo reči in piši 1200 din mesečno. Res je sicer, da večina prizadetih prejema že jak invalidski dodatek ali kakršnokoli pokojnino, vendar je navedena priznavalnina v vsakem primeru docela nemogoča in je več kot upravičena zahteva, da odgovorni forumi vendar že enkrat poskrbe za primerno zvišanje dotacije. Dalje je članstvu nerazumljiva ukinitev ugodnosti pri prevozih v mestnem prometu za kategorije izpod 60 %. Z razrešitvijo Prav mod temi je precej starejših ljudi, ki so le bili vezani na te prevzce. Seveda je podjetje Ljubljana-Transport gospodarska organizacija z ekonomskim računom, vendar bi bilo treba najti v soglasju z Mestnim svetom drugačen rešitev iz zagate. V drugih jugoslovanskih mestih in zaradi znižanih vznošajev invalidne nobenega problema. V Beogradu npr. se invalidi iz tiskarnice ZVVI še danes lahko kamorkoli vozijo z enotnim 50-odstotnim popustom!

Finančno gospodarjenje organizacije je bilo po poročilu, ki ga je v imenu nadzornega odbora podal tov. Jože Dermelj, v redu in je bila ob tej priliki izrečena posebna pohvala za vestno delo tov. blagajničarja in vodje invalidske sekcije, tov. Lojzeta Kumru. Z razrešitvijo se je doseženi odbor poslovlil. Prav je, da tudi na tem mestu v imenu vsega članstva izrazimo pohvalo in priznanje tov. Tohetu Hudoklinu-Borutu, ki je celih 14 let kot član in kot predsednik invalidske organizacije na Poljanah z osebno zavzetostjo in požrtvovalnostjo nimalo pripomogel k njeni uspešni delavnosti in razvoju. Na novo izvoljeno invalidsko sekcijo bo vodil tov. Franjo Knežević. Kl-

Električni kalorifer za ogrevanje in hlajenje, sodobne oblike in za vsestransko porabo. Najnovejši tehnični izdelek na turbinski pogon v zadovoljstvo vsakega potrošnika.

**Moč: 2 × 1000 W, 220 v 50 H 2
regulacije: 4 stopnje
grelec: zaščiten z termovarovalko,
turbinski sistem ventiliranja.**

izdeluje **ELRA**
ELEKTROTEHNIŠKO PODJETJE - ŠKOFJA LOKA

EWEN MONTAGU

MOŽ, KI GA NI BILO

TUDI V NAJTEMNEJŠIH VOJNIH DNEH ANGLEZI NISO IZGUBILI SLOVITEGA SMISLA ZA HUMOR. PRAV TA JEDKI, »CRNI« HUMOR JE CELO PRESLEPIL NEMCE, KO SO SE PRIPRAVLJALI NA INVAZIJO NA SICILIJO, SO ZAVEZNIKI MRZLIČNO ISKALI ZVIJAJCO, KI NAJ BI Z NJO PRESLEPILI NEMCE TER JIH ODVRNILI OD PRIZORIŠČA AKCIJE. MENILI SO, DA BI BIL O NAJBOLEJŠE, KO BI SE NEMŠKE SILE ZBRALE V GRČIJI, TOREJ DOVOLJ DALEC OD SICILIJE. TODA KAKO JIH PRESLEPITI? V GLAVAH EWENA MONTAGUA IN NJEGOVH SO-DELAJCEV V ANGLEŠKI OBVEŠČEVALNI SLUŽBI SE JE PORODILA IDEJA, DA BI »OBVESTILI« NEMCE O NAMERAVANEM IZKRCANJU V GRČIJI.

UVOD LORDA ISMAYA

generalnega sekretarja NATO, načelnika Churchillovega štaba od leta 1940 do 1946 in angleškega ministra za narodno obrambo

Med temeljna pravila vojskovanja je vedno sodilo zaslepljevanje sovražnika. Vojne zvijače — vojaški strokovnjaki najraje uporabljajo francoski izraz »ruse de guerre« — so v vseh bitkah človeške zgodovine imele pomembno vlogo: bržkone še pred trojanskim konjem.

Vojne zvijače so torej prešle v navado, tako da je danes izredno težko izmisliti si nekaj novega, kar naj bi zapeljalo sovražnika na napačno pot. Razen tega pa je treba te operacije izredno skrbno in natančno pripraviti, zakaj sicer se utegne zgoditi nasprotno, kar smo nameravali: namesto da bi sovražnika zmedli, mu posredujemo prave podatke. Po bitkah v Tuniziji so se zavezniški odločili za invazijo v Italijo, in sicer preko Sicilije. Bili smo prepričani — v takšnih priložnostih je človek vedno prepričan — da je invazija v Italijo tako zelo logična posledica bojev in zmag v Severni Afriki, da jo Nemci pričakujejo in zbirajo svoje sile, da bi se ji postavili po robu. Kaj storiti, da jih odvrnemo?

Se danes se zelo jasno spominjam tistega večera, ki so mi prinesli osnutek načrta za preslepitev sovražnika, ki je pozneje dobil tako turobno ime operacija »Meso za pastetov«. Priznati moram, da sem zelo dvomil o uspehu tega načrta, vendar sem ga predložil načelnikom štaba, ki so ga načelno odobrili. Tako se je torej poročnik vojne ladje Montagu, ki je bil pobudnik načrta, s prijatelji vneto lotil dela.

Uspeh operacije je presegel vsa naša pričakovanja. Zgodilo se je nekaj nenavadnega: nemške sile so se tako rekoč razpršile po vsej Evropi. Pri tem so šli Nemci celo tako daleč, da so odpo-klkali svoje ladje iz sicilskih pristanišč. Tako naši vojniki, ki so se izkrcali v Siciliji, kot njihove družine veliko dolgujemo temu načrtu.

Redkokdaj se ponudi priložnost, da lahko človek, ki pozna vse podrobnosti, objavi zgodbo o tajni operaciji. Gojenci vojaških šol bodo znali ceniti naključje, da lahko poznajo epizodo, ki se nanaša na zelo specializirano vejo v umetnosti vojskovanja. Prav vsi bralci pa bodo z velikim veseljem prebrali senzacionalno zgodbo, ki dokazuje, kolikokrat lahko resnica prekosí izmišljenost.

I. POGLAVJE

Porodila se je ideja

Na pokopališču španskega mesta Huelva počiva britanski državljani. Preden je konec jeseni 1942 umrl pod meglenim angleškim nebom, si gotovo ni bil mislil, da bo kdaj ležal pod sončnim španskim nebom, da bo imel pogreb z vsemi vojaškimi častmi in da bo še po smrti naredil zaveznikom tolikšno uslugo. Uslugo, ki je mnogim Angležem in Američanom rešila življenje. Ko je še živel, je kaj malo storil za domovino, toda po smrti je storil več, kot se posreči storiti marsikateremu človeku, ki dolga leta vdano služi svoji deželi.

Pravzaprav se je vse začelo z nenavadno idejo, ki je nekega dne šnila Georgeu v glavo.

Bila sva člana manjšega odbora, ki se je sestel vsak teden, da bi se pobrigal za varnostne ukrepe operaciji, ki so bile v proučevanju. Proučevali smo podatke, ki smo jih dobivali iz vseh mogočih virov — od naših tajne službe in od drugod, tako v Angliji kot v drugih deželah — kakor tudi vohunska sporočila, ki so prišla iz sovražnih dežel. Tako smo dobivali najnovejše podatke o »namerah« zaveznikov — takojšnjih in verjetnih ali celo »mogočih« v daljšem času. S pomočjo teh elementov smo poskušali odkriti morebitne »razpoke« in »zaščitne ukrepe«, ki jih je bil uvedel sovražnik. Prav tako smo se morali pripravljati na nasprotno udarce v bodočnosti.

Naloga ni bila lahka, toda naš odbor so sestavljali odlični možje. V njem niso bili samo poklicni oficirji, ki so imeli veliko znanja in izkušenj, marveč tudi mobilizirani rezervni oficirji in civilisti, torej najrazličnejši ljudje. Bili smo izbirčni: vsi skupaj smo lahko temeljito proučili katerikoli element kakršnekoli informacije, med nami so bili strokovnjaki za najrazličnejša področja, tako da je bilo le malo dejavnosti, o katerih ne bi ničesar vedeli.

George je prišel na dan z idejo, ko smo proučevali poročila, ki smo ga bili dobili iz zasedene Evrope. Pri svojem delu smo bili vedno silno previdni, zato smo se vpraševali, ali je poročilo verodostojno ali pa so ga morda Nemci sestavili nalašč za zaveznike, da bi jim nasledili.

George sodi med tiste ljudi, ki imajo polno glavo fantastičnih domislic, včasih tako genialnih domislic, da jih sploh ni mogoče uresničiti, ker so preveč zapletene, da bi jih bilo vredno tvegati. Toda od časa do časa je prišel na dan tudi z idejo, ki je bila kar se da preprosta.

Bili smo v zadregi. Ali je bilo poročilo verodostojno? Ali pa so Nemci ujeli agenta ter z njim ali zanj pošiljali poročila? George se je spomnil nedavnega navodila, ki je opozarjalo oficirje, da ne smejo nositi tajnih poročil in dokumentov, kadar potujejo z letali, ker bi se utegnile zgoditi, da bi Nemci letalo sestrelili ali pa bi moralo zasolino pristati zaradi okvare motorja.

(NADALJEVANJE)

Novakova Tončka iz Griž

— O naši Tončki bi rada spregovorila, o dekletu, o ženski, tihi in skromni, o človeku, prežetim s poštenjem, ki je bila v hiši tako dobrodošla, pa je ni več in je nikdar več ne bo, midva in še mnogi pa jo nosimo v srcu, spomin nanjo ne bo nikoli ugasnil — pripovedujeta Rafko in Ivanka Funkel iz Griž v Savinjski dolini.

Novakovi so bili najprej v Knežaku blizu Postojne. Tam so imeli posestvo, tam je njih rojstni kraj. Navadili so se nanj, na ves kamniti svet, na burjo in druge nevšečnosti. Radi so imeli ta svet, o katerem je pesnik Kosovel med drugim takole zapisal:

— Bori dehtijo, bori dehtijo, njih vonj je zdrav in močan in kdor se vrne iz njih samote, ta ni več bolan.

— Zakaj v tej pokrajini kamniti je vse lepo in prav, bitti, živeti, boriti se in biti mlad in zdrav...

Da, bilo bi lepo, če ne bi tam od zahoda prihajali fašizem, o katerem je oče Novak premmnogim povedal resnico. Zameril se je veljakom, ki so prisegli v svetlo bodočnost fašistične Italije. Oče pa jim je zabrusil v brk.

— Bil sem z Italijani na fronti in na lastna ušesa sem slišal, kaj so o nas, Slovencih, govorili; poznam vsebino vašega katekizma!

Ivanka, Tončkina sestra, pripoveduje:

— Oba, oče in mati, sta bila vneta za vse, kar je bilo slovenskega. Pet otrok je bilo v družini: štiri sestre in brat; Tončka je bila najstarejša. Učila sta nas slovenskega jezika z vso skrbjo in v hiši so vedno bile tudi slovenske knjige. V šoli pa smo se učili italijansko. Spominjama se, kako so Italijani pripeljali poln kamion pomaranč, klicali otroke: »Bambino, bambino!« — zastoj na metali dobrote med otroke, z namenom, da si jih pridobijo, da pokažejo ljubezen do nas, slovenskih otrok. Oče nas je stalno opozarjal.

— Delajo se angele in delijo bombone, kmalu pa bodo postali hudici in nam bodo delili brce, klofute!

Zato večkrat nismo šli v šolo in v hišo so prihajali opomini, grožnje. Kak novopečeni fašist je očetu zabrusil.

— Novak, te bomo že naučili moliti po naši!

— Že prav, je oče ugovarjal. Vem, kaj nam prinaša prihodnost... Umakniti se bo treba. Toda kam? Čez mejo v Jugoslavijo!

Večkrat je skrivaj pobegnil čez mejo, dopotoval tudi v Celje, kjer je zvedel, kako bi lahko kupil posestvo v bližini Griž. Čeprav so šle kupčije iz roke v roko, je končno le pripravljal naš novi dom. Spet se je vrnil domov, na hitro prodal grunt v Knežaku, najel varne vidice in vsi smo zbežali preko meje v novo domovino — Jugoslavijo.

— Ne bomo služili tem črnim hudicem, mi že ne! se je oče oddahnil, ko se je vse srečno končalo.

Malopod Grizami, ob robu lepe Savinjske doline nas je tak novi dom. Res, da je bilo posestvo težavno, zanemarjeno, toda složne moči so zlagoma premagovale težave, dobili smo nove znanke, prijatelje.

— Oče Novak je bil velik narodnjak, zaveden Slovenec, načrtan, pravi svetovljan, dopoveduje svak Rafko. Občudoval sem ga, ko je govoril o italijanskem fašizmu in nemškem nacizmu. Prehodil je mnogo dežel in zato nam je že pred vojno govoril:

— Slabi časi se nam obetajo, še nas bodo gnajali. Nemojte se, tako je bilo pri Novakovih in nič čudnega ni, če je bila ta hiša med prvimi, ki je sprejela partizane pod streho. Ze res, da je hiša bolj na samem, a brez zavrednih ljudi je zamaš se, tako trdnjava. In v takem okolju je rasla naša Tončka, marljiva in skromna, a zaskrbljena, ko je naša dežela dobila tujega gospodarja.

— Rafko, kaj nam bo prinesel ta čas, ko je na vsakem koraku tujec s puško v roki, ko prihajajo ljudje iz gozdov in so vsi naši? me je večkrat v strahu sprepešal. In jaz sem ji zmerom odgovoril.

— Tončka, poslušaj srce, pa ne boš nikdar zgrešila!

Vedel sem, da bje v Tončkinih prsih plemenito srce in da bo že znala usmeriti vzhvati tok življenja: čas pa je bil grozljiv, nevarni življenju poštenih.

— Pod Novakovim gričem je bil skriven prehod čez Savinjo. Tod so ponoči hodili naši prvoborci in vsakokrat so potrkali na vrata Novakovih. Potem je prišla tista usodna zima 1941—1942, ko so prišli preko mrzle in ledene Savinje borci, s komandantom Stenotom na čelu. Veliko jih je bilo in za vse je bilo treba najti prostora. Tončka je pripravljala ležišča. Tudi brat Jože je pomagal. Oče je kurlil v peč, da so se sušile strgane in mokre obleke. Treba je bilo obvestiti zanesljive hiše po vseh Grižah, Mesojuncih, vseh ljudem, naj skrivaj pomagajo prestraženim in lačnim borcem. Treba je bilo pomagati, čeprav je bila v bližini močna postojanka nemške policije. Toda, ljudje so se znašli in pomagali borcem, pa četudi je šlo za njih lastno življenje. Rafko je hotel obveščati, Ivanka je mimo nemških straž odnesla meso, kruh in kuhano vino, Jože je imel opravka na gospodarskem poslopiu. Kjer so ležali partizani, oče je polnil peč, Tončka je prala, kuhala in šivala.

Sestra Ivanka pravi: Prišla je s kozolca, njen obraz je bil ves zaskrbljen. Potem pa je dahnila: kako so izžepani, ti naši fantje! In bolni so tudi. Samo, da ne pridejo Nemci, samo da se kaj hudega ne bi zgodilo... Komandant Stane se je žudil Tončkinu požrtvovalnosti. Mogoče ni mogel dometi, kako more navadno kmečko dekle nositi toliko narodnosti v sebi, toliko tihega poštenja in nesebičnega pripravljenosti. Večkrat ji je dejal:

— Tončka, po svoboditvi se vrnemo in takrat ti bomo ti-sočkrat vrnil! Vendar je hotela usoda drugače. Prišlo je izdajstvo, nenadoma, nihče ni kaj takega pričakoval. Oče Novak je imel prav, ko je dejal, kako nas bodo Nemci pestili. Zdaj so prišli, poln grič jih je bilo. Novakovi so bili aretirani in odgnani v Celje, v Stari pisker. Tam se je začelo zasiljevanje, toda Novakovi niso ničesar izdali. Očeta so zaradi izredno močnih ličnic ziaerjali za Kelta, vendar so oboja — očeta in mater zaradi previseke starosti izpustili; stara sta bila preko sedemdeset. Tudi Pavlo so spustili domov, bila je še skoraj otrok, vendar je pri vsem nevarnem delu prav tako pomagala. Najbolj so pestili Tončko, ker je namenoma priznala — zato da bi rešila svoje domače — da je samo ona imela zveze s parti-

zani; morda so prav zaradi tega izpustili starše in sestro. Med umazano perilo je priložila poslovilno pismo domačim, pisala ga je v času, ko je že vedela, kakšna bo njena nadaljnja usoda. Oba, Jože in Tončka sta morala v taborišče. Tončko so najprej odvekli v Ankenstein, kjer jo je svak Rafko večkrat obiskal. Takole pripoveduje.

— Vsakokrat, ko sva si gledala v oči v oči, se mi je paralo srce. Ona pa je bila mirna, njene rjave oči so tako toplo sijale. In vedno mi je znova naročala: Rafko, povej našim, da nisem mogla drugače... Dovolili so ji, da je delala na vrtni Zavita je bila v težak in čudovito lepo vezen pred, ki ji ga je podarila sestrčina. Sorodniki zaprtih so skrivaj metali med cvetne grmičje darila, Tončka pa jih je skrila pod težko svilen vozenino in vse pretihotapila v zapore. Dobila je novo ime — grajski duh.

— Spominjam se tiste poletne nedelje. Lep dan je bil in sonce je tako prijetno sijalo. Spet sva se srečala s Tončko, spet sem ji gledal v oči. Tokrat sem v njih začutil nemir, pa sem jo vprašal.

— Tončka, kaj se dogaja s teboj?

— Tudi to bo minilo, je tiho dahnila. Vse moje drage, znanice in prijatelje srčno pozdravi...

Čas je bil odmerjen. Morala sva se posloviti. Nagnil sem se k nji in jo poljubil.

Tončka, bodi močna, mi vsi smo s teboj!...

Tako je bilo najino slovo. Kmalu za tem so jo odpeljali v Auschwitz, od koder se ni nikoli več vrnila.

Prišla je svoboda in Novakovi so se spet znašli na griču pod Grižami; le Tončke ni bilo med njimi. Sedemnajst let sta jo oče in mati čakala, potem pa so ju zagreblili pod zemljo... Tončka počiva tam daleč in nima groba. Umrla je, kakor so umirali milijoni, pod škornjem nacizma, v krematoriju... Spomin nanjo pa ne bo nikoli ugasnil.

-k-

Okroglo in oglate

Besede, samo besede! Ugledni ameriški senator Morse se je vrnil s potovanja po Aziji in je izjavil: »Povsod z besedami podpirajo našo intervencijo v Vietnamu, nikjer pa ni moč najti bistvenega in iskrenega soglasja ter odobravanja naših akcij...« Morse je vodil sedemčlansko delegacijo senatorjev, ki jih je poslala vlada ZDA v Azijo: na Japonsko, v Indijo, Pakistan in Afganistan. Delegacija je obiskala tudi Izrael in Španijo. Morse je poudaril, da je moč povsod opaziti »skrb vzbujajoče pomanjkanje navdušenega podpiranja naše politične usmeritve v Vietnamu«.

Stalna bolezen demokracije... Britanski minister za finance je rekel, ko je v parlamentu utemeljeval neke finančne ukrepe: »Inflacija nam visi nad glavo. To je stalna bolezen demokracije. Ne nemojmo moramo paziti, da nas ne trešči po glavi.«

Rad bi bil, pa ne more biti ljubezniv... Bivši zahodnonemški kancler Adenauer je takole odgovoril na kritike, da v svojih spominih neugodno ocenjuje nekatere svoje sodobnike: »Kdor pozna ljudi z Rena, ve, da niso ljubeznivi niti tedaj, ko bi radi bili ljubeznivi. In jaz sem z Rena.«

Ministri, ki ne izpolnjujejo svojih dolžnosti... Nekaj rimski časnik, ki je obravnaval dogodke ob novoletnih praznikih, je ugotovil, da so nekateri italijanski ministri preživeli novoletne praznike tako, da so se pravzaprav poživljali na svoje dolžnosti: minister za morarstvo je preživel praznike nekeje na planinah, minister za razvoj italijanskega Juga se je o praznikih rajši zabaval nekeje v severni Italiji, minister za turizem je odpotoval v tujino, minister za zunanje zadeve pa se je prav pred prazniki vrnil v Italijo...

Kaj je zakon? Dunajski komik Karl Farhaas je nedavno takole določil pojem zakona: »Ko mlad moški, ki nima pojma o življenju, objavi kakšni ženski, da ji bo do konca življenja dajal stanovanje, hrano in vse drugo, ta ženska pa njemu objavi, da bo z njim delila vse žalosti in skrbi, ki bi jih brez nje sploh ne imel — tedaj se to imenuje: zakon.«

Počasno prebujanje... Na začetku 1962. leta je ameriški minister za obrambo Mc Namara referiral vladi: »Po ukrepih, storjenih na osnovi sil, ki so nam na voljo, zmagujemo v Vietnamu...« Tedaj so ZDA imele v Vietnamu samo nekaj tisoč mož. Nedavno, skoraj štiri leta pozneje, pa je isti minister po vrnitvi z inspekcijskega potovanja po Vietnamu zatrdil: »Ustavili smo izgubljanje vojne.« In tedaj — konec 1965. leta — je bilo v Vietnamu 180.000 ameriških vojakov!

Peš v Beograd

V Petrovi vasi smo ostali do zadnjih dni decembra 1944. Tedaj so nam ukazali, naj gremo proti Beogradu kar peš, ker najbrž letal še ne bo tako kmalu. Pač pa naj bi letala priletela v Pisarovino in nas od tam vzela s seboj. Šli smo in hkrati spremljali večjo skupino ranjenecv. Priključili smo se skupini kakih štiridesetih borcev in oficirjev drugih enot iz Slovenije, ki so

Mirko Zdešar (desno) in Stane Ponikvar — prvi komandant bataljona, drugi namestnik komandanta bataljona v Serceerjevi brigadi

bili prav tako kot mi, namenjeni v Beograd v vrhovni štab. Za vodstvo obeh skupin sta bila določena Jože Boldan in Jože Novak, za tovariše skupine iz 4. operativne cone jaz, za druge pa Franc Jordan.

Naša kolona je odšla na pot v hudem mrazu mimo Vivodine in Plješevice. Z nami se je pomikala dolga kolona voz z ranjenci. V noveletni noči smo prešli železnico Zagreb—Karlovac. Sovražnik je najbrž vedel za naš premik in tako se je zgodilo, da smo morali nazaj. Ranjencev nismo mogli pustiti in se prebiti sami dalje. V Žumberku smo ranjence vrnili in se odločili, da bomo prihodnjo noč sami poskušali priti čez železnico.

Bili smo zdravi in sami izkušeni borci, zato smo napredovali smelo. Brez bojev smo prišli že 2. januarja v Pisarovino, kjer so nas hrvaški partizani lepo sprejeli. Sreče, da bi se peljali v Beograd z letali, pa tudi tam nismo okusili. Zvedeli smo, da je v Sremu prava fronta. Hoditi južno od Save bi bilo mnogo dlje in nevarneje, zato smo se odločili za pohod proti Madžarski, kjer je bila Rdeča armada že precej bliže.

Iz Pisarovine smo odšli proti Turopolju, prešli cesto, železnico, Savo in spet železnico ter za-

vili proti Čazmi. Torej smo hodili skoraj po isti poti kot leto dni prej s 14. divizijo, ko smo šli na Stajersko. Iz Čazme smo šli na Bilo goro, sredi januarja prekoračili Dravo pri Barču in dalje proti Miklošu. Slavonci so nas povsod lepo sprejemali, bili so veseli, ko so videli slovenske partizane. Mimogrede smo prešli tudi fronto.

Tako smo prispeli na osvobodeno ozemlje. Posebno veselo je bilo za nas srečanje z Rdečo armado. Ta je imela dosti orožja, opreme in tudi motornih vozil, ki pa jih je rabila za oskrbovanje enot na fronti. Zato smo morali spet peš dalje. Pot nas je peljala do Batine, kjer smo se s splavi prepeljali čez Donavo. Nato smo prišli v Sombor in v Novi Sad, ki je bil za nas pravo velenje. Razporedili so nas v neki dom in nas lepo sprejeli.

Dalje smo se peljali z vlakom, toda samo kakih 40 km. V Indijji smo morali spet vzeti pot pod noge.

Ko smo 28. januarja 1945 prišli v Beograd, je bil hud mraz, pihala je košava in ceste so bile ledene. Toda za nas, vajene hudega, to ni bilo nič posebnega. Za nekaj časa so nas vzeli pod streho v domu armade, nato pa nas je predstavnik garde odpeljal na Dedinje. Tako smo končno prispeli na cilj.

MIRKO ZDEŠAR

Znanje in spomin • Znanje in spomin • Znanje in spomin

Rojen je bil leta 1903 v Vitarovcih pri Ptuj, umrl pa je leta 1964 v Ljubljani. Po poklicu je bil zdravnik. Član KP je postal v Zagrebu še kot študent leta 1924. Zaradi političnega dela je bil dve leti zaprt v Požarevcu. Od leta 1932 dalje je bil privatni zdravnik in sekretar okrajnega komiteja KP za Ptuj. Spet je bil aretiran leta 1936, leta 1940 pa so ga poslali v taborišče Ivanjico. Leta 1941 je bil kot jugoslovanski vojak ujet. Vso vojno je preživel v taboriščih za vojne ujetnike, kjer je kot zdravnik tudi politično delal. Po osvoboditvi je bil dolgo član CK ZK Slovenije. — Kdo je bil ta tovariš?

Pred vojno je služboval kot učitelj v Dobju in Rušah. Leta 1934 so ga sprejeli v KP. Zaradi svojega dela je bil dvakrat v ječi, prvič šest mesecev, drugič tri leta. Potem ko je kazen odslužil, je bil dolgo brez službe, nato pa se je zaposlil kot delavec v tekstilni tovarni v Sempetru v Savinjski dolini. Leta 1941 je bil sekretar okrajnega komiteja KPS Celje. Kot tak je organiziral i. celjsko partizansko četo in postal njen komandir. Nacisti so ga ujeli v Slivnici, hudo mučili in nazadnje ustrelili v Mariboru. Po vojni so ga proglasili za narodnega heroja. — Kdo je bil ta tovariš?

Padel je 15. junija 1943 na Dobrovljah kot sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko, ko je skušal ob nemškem napadu rešiti tovarišico Vero Šlandrovo-Lojzko. Član KP je postal leta 1937 v Celju, kjer je živel in politično deloval. Bil je tudi član okrajnega komiteja Celje, leta 1940 pa je odšel v Ljubljano, kjer je bil vodja ilegalne tiskarne v Tacnu. Po nacistični zasedbi je bil vodja tehnike CK KPS. Organiziral je več ilegalnih tiskarn po Ljubljani. Leta 1942 so ga poklicali na osvobodeno ozemlje. Isto leto oktobra meseca je odšel na Štajersko. — Kdo je bil ta tovariš?

Gestapovci so ga aretirali 26. septembra 1941 v Mariboru in ga po ječah strahovito mučili, da bi jim kaj povedal. Dosegli niso ničesar, zato so ga 30. oktobra istega leta skupaj z 29 tovariši ustrelili v Mariboru, truplo pa upepelili v Gradcu. Po poklicu je bil inženir in je postal komunist še kot študent univerze v Ljubljani. Veljal je za enega izmed najbolj sposobnih in doslednih komunistov v Mariboru ter okolici. Leta 1934 je bil obsojen na 4 leta zapora zaradi organiziranja stavke. Pred aretacijo je bil član pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. — Kdo je bil ta tovariš?

Dobro je, če veste...

Šatović, docent toksikološkega inštituta farmaceutske fakultete v Beogradu, med drugim povedal o metilnem alkoholu tole: Metilni alkohol je zelo strupen. Ze komaj 7-8 gramov tega strupa v človeškem organizmu povzroči oslepiitev, 25 do 30 gramov pa je količina, ki človeka usmrti. Znamenja zastrupitve so: hude bolečine v trebuhu in ledvicah, poslabšanje vida in bruhanje, zdrženo s krvavenjem. Metilni alkohol oksidira v nevarno mravljinčasto kislino, ki razjedajo živčna vlakna. Strup deluje naglo, zaradi česar je težko rešiti človeka zastrupljenja. Izpraznjenje želodca le prav redkokdaj pomaga, protistrupa pa ni. Zdravljenje zastrupljenih se omejuje zgolj na zdravljenje posledic, ki jih zastrupljenje povzroča. Zdravljenje je počasno in težavno, ker se metilni alkohol težko izloča iz organizma.

● Najredkejša in najčudnejša rastlina na svetu — Velvicia mirabilis — živi v puščavah jugovzhodne Afrike. Odkril jo je slovenski botanik Velvič v prejšnjem stoletju.

● Živali v živalskih vrtovih postajajo, zaradi nenaravnih življenjskih razmer, močno razdražljive. Zadržane čase zdravijo v nekaterih živalskih vrtovih razdražljivost oziroma nervozno slonov s — tobakom. Kakor hitro opazijo, da kakšna žival besni, ji dajejo dlje kot 500 gramov tobaka na dan. Slon zveči tobak in se počasi popolnoma umiri.

Vojna vdira v kozmos

V ZDA nameravajo do leta 1970 izdelati več vsemirskih ladij za vojaške naloge. Med njimi je najbolj zanimiv načrt za posebno vsemirsko borbeno postajo, ki bi se kakih 500 km visoko gibala z brzino približno 30.000 km na uro. Posadka bi štela 24 mož. Ti bi bombardirali z nuklearnimi bombami cilje na zemlji, uničevali sovražnikove kozmične ladje, upravljali operacije na Zemlji in se ukvarjali s strateškim ogledništvom.

Kot prvi del tega načrta bi bila izdelava kozmične opazovalne postaje »MOL«. Izstrelili bi jo s »Titanom 3C«. Postaja naj bi bila težka 8 ton, dolga 6 metrov, premer pa naj bi znašal 3 metre. Posadka bi štela 2-4 mož, ki bi lahko delali brez skafandrov in bi ostali v kozmosu tudi mesec dni. Oprema naj bi vključevala vse sodobne pripomočke za izvidništvo. V kombinaciji z »Gemini 8« naj bi postajo izstrelili v orbito, kjer bi posadka prestopila

v »MOL«, po opravljeni nalogi pa naj bi se vrnila v »Gemini« in pustila »MOL« v kozmosu. Namesto že »klasičnih« raketen izstrelkov naj bi za boj med kozmičnimi ladjami začeli uporabljati še laserje.

V ZDA so že ustanovili poseben štab, ki se ukvarja z izbiranjem strateških ciljev na ozemlju možnega bodočega sovražnika. Kdo je to, lahko uganemo. Zanimiva je primerjava, koliko časa je potrebno za uničenje takih ciljev preko različ-

nih vrst nuklearnega orožja. Strateški bombarderji bi potrebovali za polet 10 ur, medcelinske rakete 30 do 40 minut, kozmične ladje pa samo 15 do 20 minut. Zato so ustanovili tudi že posebne enote kozmičnih borbenih sredstev, ki ne spadajo več niti v mornarico, niti v letalstvo ali suhozemske čete.

Odgovori na »Znanje in spomina«:

1. Dr. Jože Potrč
2. Franjo Vrnč-Buzdo
3. Dušan Kraigher-Jug
4. Jože Hermanko

»TV 15« izhaja vsak teden — Izdaja ga Predsedstvo Zveze združenj borcev NOV Slovenije — Zavod »Borec«, Ljubljana, Beethovnova 10 — Tisk in klijseji: CJP Ljudska pravica, Ljubljana, Kopitarjeva 2 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 1500 dinarjev oziroma 15 novih dinarjev — Posamezna številka stane 40 din oz. 40 N. par — Naročnino pošljite na naslov: Uprava »TV 15«, Ljubljana, Beethovnova 10, prtlj., p. predal 598-XI, ali na čekovni račun pri Narodni banki 501-8-29 — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 21-801, tajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokopisov ne vračamo.

Res je preteklo že četrto stoletje, kar so me premestili iz Kočevja v Brežice, toda še vedno so mi ostale v spominu mnoge podrobnosti. V Kočevju so bili kulturnodovci, hitlerjanci in sploh nemčurji zelo delavni in glasni. Boj med njimi in napredno mladino se je že precej razvnel. V Brežicah pa je bilo podobno, toda bolj skrito. Nemčurji so rovarili za zidovi svojih hiš in tudi oblasti so imele nekakšen mir. Mataizevi-Smidovi trgovski pomočniki so agitirali za Hitlerja. Skrivaj so zahajali v Vrbinjo že 1939. in 1940. leta na strelske vaje z revolverji. Pomočnikov v tej trgovini je bilo nad dvajset in vsi so bili zagrizeni nacisti. Priključilo se jim je še nekaj drugih in skupaj je bila to že kar čedna četa. Nekoč smo pri orožnikih v Brežicah proti temu protestirali, zato so jih orožniki obiskali v gozdu v Vrbinji in jim pobrali revolverje. A kaj, ko so še isti večer dobili vse nazaj.

Med vodilnimi nacističnimi agitatorji je bil trgovski pomočnik Jungling. Odgovarjal je za razpečevanje nemškega nacističnega tiska, med drugim tudi Hitlerjeve knjige »Mein Kampf«. Pri njem doma so se zbirali domači in tuji nemčurji. Tja so zahajali tudi zavedni Slovenci, ki jih je vabil, saj je bil drugače kaj družaben in vešč v prepričevanju. Pozneje je ta izrodek pokazal, kaj zna.

Takrat so našega kmeta pa tudi druge delovne ljudi trle razne težave, zato so včasih naselili takim kot je bil Jungling.

Razen tega so se nemčurji zbirali v gostilni Gabrič in tam prepevali nemške in nacistične pesmi. Posebno se je njihova povezava okre-

poslavljal. Tudi šef davčne uprave je bil nemčur, zato je imel Šterbenc lahko delo. Iz knjig in drugih dokumentov si je izpisoval podatke o vaseh, o premoženju posameznikov, katastrske podatke in drugo, za kar je smatral, da bo nekoč koristilo nacistom, ko bodo zasedli te kraje.

V pisarni se je večkrat tudi ustil, kje je bil in kam bo šel zvečer. Skoraj vsak dan je potoval v Ljubljano ali domov v Mozeli, pa tudi v Zagreb ali Karlovac. V Ljubljani je imel nekakšno javko v hotelu Miklič. Brežice so bile kaj pripravno središče za tako delovanje, saj je bilo na vse strani dosti železniških in drugih zvez. Včasih se je peljal po svojih poteh tudi s kakšnim osebnim avtomobilom.

Proti koncu leta 1940 so bili v Brežicah že taki sestanki nacistov, da so nanje prihajali po-

jala, še bolj navdušena za Hitlerja. Zgodilo se je narobe. Mnogi so se kaj kmalu vrnili in pozneje postali odločni borci proti nacistom.

Prvi dnevi okupacije: Šterbenc spremlja razne nacistične funkcionarje po uradih, ustoličuje nove šefe nacistične oblasti. Prišli so tudi v našo pisarno, mi pa smo molčali. Zbrali smo se vsi uslužbenec in Šterbenc nam je predstavil novega predstojnika. Nihče naših ni spregovoril, zato tudi novi predstojnik ni rekel nobene. Šele potem je uslužbenec Tancar vprašal, kaj in kako bo zdaj in kakšna bo kaj plača. Novi pa je odgovoril, da Nemčija še nikomur ni bila nikoli nič dolžna in tudi nam ne bo. Šterbenc je nadtežu nekaj prišepnil in kaj kmalu sta Tancarja odvedla dva črna oblečena moža. Kako se mu je godilo v zaporu, vedo mnogi Brežičani. V zaporu so ga hudo topli,

ustavila avtobus in tovornjak za prevoz prtljage. Nemcem pa ni šlo v glavo, kako to, ko so moža že prisilili, da gre z njimi, da nima s seboj nič drugega kot nahrbtnik. V odgovor jim je zabrusil, da ima samo nahrbtnik zato, ker ne mara skrbeti za svoje reči, ki bi jih v Nemčiji vse pokradli. Zato da je boljše, če že vse pokradejo kar tu... Slisal ga je nemčur Kern in se trudil, da bi dosegel kazni za Kosa kar tam.

V mraku so preko zvočnikov obveščali, da se začne prihodnje jutro selitev in naj bodo ljudje pripravljeni. Mnogo družin je raje ušlo čez mejo na italijansko območje, toda vseeno je na tisoče ljudi odšlo v Nemčijo. Tja do marca 1942 je trajala selitev, če se je en kamion prevrnil, je prišel namesto njega drugi. Vendar je zadnje mesece šlo vse to že bolj poredkoma.

NACISTIČNO NEURJE V POSAVJU

samezniki celo iz Ljubljane. Slučajno sem se nekoč znašel na enem izmed njih, ki je bil v posebni sobi gostilne Štirin. Pogovarjali so se o raznih rečeh, prav nič tajnih, vendar mi je šele med okupacijo postalo jasno, zakaj je na ta sestanek prišel pomočnik direktorja ljubljanske finančne direkcije, ki je leta 1941 zasedel lep položaj v finančni direkciji v Gradcu. Tam tudi ni več znal slovensko, ko je pridigal, kako nas lahko nemška moč stre, če se bomo upirali.

Precej dobra sva si bila s takratnim orožniškim podpomočnikom Popovičem. Pripovedoval mi je, kako je o vseh teh pojavih poročal dalje, toda vedno da je vse nekeje zastalo. Šterbenc pa se je voziral okoli in nemočno širil svojo propagando. Popoviću sva s tovarišem Mravljetom ali Butinarjem redno poročala, kam se odpravljata Šterbenc na sestanek. Orožniki so ga zasledovali, odkrivali, da je vse to res, zgodilo pa se ni nič. Popović pa nam je vedno znova tožil, kako nihče nič ne ukeniti proti naraščajoči dejavnosti pete kolone.

Februarja 1941 pa je nenadoma dobil Šterbenc dekret o premostitvi. Očitno so mu slabo delo v službi in sodelovanje v nacističnih organizacijah. Moral bi iti nekam v Bosno, toda on se je samo smehljaj. Zapustil je službo in se še bolj brezskrbno posvečal svojemu dotodanjemu delu. Svoje delo pri načrtovanju selitve je medtem že opravil...

Med drugim je nacistična tajna organizacija posredovala, da so dobili delo v Nemčiji. Tam so se mnogim šele odprle oči, ko so jim postavili pogoje, da morajo naučiti nemščine in da morajo znati voziti motorna vozila. Nacisti so mislili, da bo zato ta mladina, ki je odha-

nato pa izgnali. Predvsem zato, ker si je drznil vprašati tisto, kar delavca najbolj zanima, kako bo plačano njegovo delo.

Šest valov selitev je bilo v Brežicah in okolici. Sedmi pa je prizadel tiste, ki so se izognili prejšnjih. Posamezne družine so selili po skupinah. Najprej nekoliko bogatejše in vplivnejše, zatem prosvetne delavce, zatem spet premožnejše meščane ter kmete. Selili pa so tudi take, ki so zanje sumili, da si skušajo pri njih pridobiti zaslobo, boljši zaslužek in dobiček, kot je bilo to z gostilničarjem Bogovičem.

Selili so ponoči ali zgodaj zjutraj. Kaj vse se je dogajalo, ni mogoče opisati. Nihče ni vedel, kdaj pride na vrsto. Le posameznikom je uspelo zvedeti, kdaj bo selitev, ker so prišli vojaki ali policisti k njim na dom. Če prizadetega niso našli doma, je bil varen do prihodnjega vala.

Julija 1941 so začeli prihajati v okolico Brežic prvi Kočevjarji. Zadrževali so se v gostilni Gabrič, kovali načrte in si ogledovali pripravne kmetije. Šterbenc je odšel, ker je svoje opravil. Po Brežicah so se množili razni uradi. Samo preseliteljni urad je štel nad sto uslužbenec. Popisali so vse ljudi in jih razvrstili po svojih rasnih merilih. Oktobra 1941 so se pojavili prvi lepaki, ki so napovedovali množično selitev. Nikjer pa ni pisalo, kdaj bo to. Obljubljali pa so ljudem dosti dobrega, pisali o tem, kako jamčijo, da nihče ne bo oškodovan ali da bi mu kaj vzeli. Kaj se je zgodilo z njimi kasneje in kaj so vse doživeli v izgnanstvu, bi lahko Brežičani in sploh ljudje iz Posavja veliko povedali.

Med drugim so prišli, ko so selili ljudi, po starega, že upokojenega majorja Kosa. Kot pred drugimi hišami sta se tudi pred njegovo

Koliko je pri tem propadlo pridelkov in kako je mukala lačna živina, preden so Nemci pripeljali delovne brigade, je že drugi del pripovedi.

Se zdaj se spominjam praznih vasi, po katerih težijo razmetani predmeti, pa tudi celi kosi prasičev in telet, ki jih ljudje niso mogli odnesti s seboj in so jih raje vrgli proč. O delovnih brigadah bi se tudi dalo marsikaj napisati. V njih je bilo mnogo naših zaveznikov, slovenskih ljudi iz Slovenskih goric in Priekije. Delali so sicer za Nemce, vmes pa tudi veliko pomagali našim ljudem, ki so bežali čez mejo ter se večkrat ponoči vračali po svoje reči in živino.

Nekateri naši ljudje so se poskušali rešiti pred izgnanstvom tako, da so se skrili izven pasu, ki je bil določen za selitev. S tem pa so se podali v še hušjo negotovost. Ali jih bodo odkrili in izselili in kdaj se bo to zgodilo. V takih razmerah je bilo seve težko ustvarjati novo življenje.

Decembra in januarja je pritisnila zima. Kočevjarje so sprejemali na železniški postaji s slavaloki. Toda tudi Kočevjarji so bili razočarani, kraj je bil zanje tuj, vajeni so bili brezdelja, ne pa garanja po njivah in vinogradih. Doma sta jih hranila les in krošnjarstvo. Toda Nemci so se spet pokazali, kaj so. Kočevjarjem so dali naše delavce, za služkinje so jim bile Slovenke. Ti so morali zanje delati, oni pa so samo ukazovali.

Lani je preteklo dvajset let, kar so se naši ljudje vrnili iz izgnanstva. Brežiški muzej hrani seznam vseh, ki so jih bili nacisti namenili za selitev. Veliko pa ni nikjer zapisanega. Kako so naši ljudje garali po poljih in tovarnah, kako so matere tam rodile otroke, kako so jih življale in kako so sploh živeli toliko let na tujem.

Milan Cirk

Tak je bil izseljevalni štab poleti 1941

pila, ko je prišel v Brežice za davčnega uradnika Šterbenc iz Mozlja pri Kočevju. Ta človek sicer osebno ni delal v krajevnih nacističnih organizacijah, pač pa se je ukvarjal z drugačnimi zadevami. Vzdrževal je zveze med posameznimi organizacijami in pripravljaval vse potrebno za kasnejšo množično selitev Slovencev. Pri tem se je ravnal po Hitlerjevi knjigi, naj mu pristaši napravijo Štajersko spet nemško, zato pa naj bo meja naseljena z zavednimi Nemci.

S Šterbencem sva skupaj delala v isti pisarni. V sobi nas je sedelo osem ali devet